Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (11047) | 1979 чылдың июнь 29, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ПАРТБӨЛҮКТЕР

Шуут-ла материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар черлерде масса ортузунга организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды калбартырынга партбөлүктер онза чугула ужур-дузалыг бооп турарлар. Олар күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, идей-кижизидилгелиг ажылдың төвү болуп, улуг эвес коллективти сырый каттыштырарынга, даандырган ажыл-херек дээш ооң кежигүннериниң ролюн, харысалгазын бедидеринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дээштиг салдарны чедирип турар.

Сөөлгү чылдарда улуг эвес күш-ажылчы коллективтерниң дайынчы өөзү партбөлүктерниң структуразын сайзырангайжыдарынче, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидеринче СЭКП райкомнары, парткомнар болгаш партия эге организациялары доктаамал кичээнгейни салып турар. Партияның цех организацияларының, партбөлүктерниң санының өске-ни-биле тус-тус бригадаларга, участоктарга, цехтерге, звеноларга партийжи салдар улам күштелген. Амгы үеде республикада партияның 200 хире цех организациялары, 300 ажыг партбөлүктер шуут материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар черлерде ажылдап турар. Оон аңгыда сезоннуг ажылдар үезинде түр партбөлүктерни азы партия-комсомолдуң түр бөлүктерин тургузарын партия организациялары доктаамал практикалап турар.

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин болгаш өске-даа чамдык райкомнары партбөлүктерниң ажылынче чогуур кичээнгейни салып, партия эге организацияларның партбөлүктерни удуртуп турарының дугайында отчёттарын, дыңнадыгларын ап турар. Мурнунда чылдарда Бии-Хемниң совхозтарынга партбөлүктерниң саны шоолуг хөй эвес турган болза, сөөлгү чылдарда оларның саны барык-ла он катап өскенин эрткен чылын партияның район конференциязынга демдеглээн.

Оларның аразында «Хадың» совхозтуң сүт-бараан фермазында хоочун саанчы Галина Ырымаевна Кара-кыс удурткан партбөлүк ышкаш, коллективтиң дайынчы өөзү, бүгү ажыл-херектиң ёзулуг организакчызы болу берген партбөлүктер бар апарган. Мында коммунистерниң саны 15 чедир өскен. Олар шупту партийжи даалгалыг. Партбөлүк коллективти сырый каттыштырып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаан болгаш ажыл-ишчилерниң күжүн планныг даалганы күүседиринче мобилизастап келген. Коллектив бо чылдың бирги чартыында районнуң ажыл-агыйларының фермалар аразынга чарыжынга бирги черже кирген. «Шекпээр», «Ленинчи орук» совхозтарның Суг-Кажаа, Мерген сүт-бараан фермаларында, «Мөрен» совхозтуң хойжу бригадазында болгаш өске-даа коллективтерде партбөлүктерни ындыгларга хамаарыштырып болур.

Партбөлүктерниң хөй нуруузу бодунуң ажылын коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгаларга дүүштүр чорудуп, хамыктың мурнунда коммунист бүрүзүнүң үлегер-чижээн бедидеринче кичээнгейни угландырып турар. «Кызыл тудуг» эргелелиниң участоктарында болгаш өске-даа коллективтерде партбөлүктер чогум-на ындыг угланыышкынныг ажылдарны чорудуп турар. Оон аңгыда сөөлгү чылдарда коммунистер эвээш болгаш партбөлүк тургустунмас хире черлерге чамдык партия организациялары партийжи организаторларны парткомнуң, партбөлүктүң шиитпири-биле, бадылап тургузарын практикалап турар апарган.

Ынчалзажок күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге партийжи өзекти быжыглаарынче, партбөлүктерни тургузарынче чамдык партия организацияларының кичээнгейи ам-даа кошкак. Ылаңгыя чамдык үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларында партбөлүктерниң саны ам-даа эвээш болуп артпышаан. Чижээ, Шагаан-Арыг хоорайның тудуг септелге участогунда, «Шагонартяжстрой» трестиң чамдык бригадаларында партбөлүктер-даа, партийжи өзек-даа тургустунмаан. Ынчангаш бо коллективтерде идей-кижизидилге ажылы кончуг кошкак, күш-ажылдың сагылга-чуруму сула, планнар күүсеттинмейн турар. СЭКП Улуг-Хем райкому, ооң организастыг килдизи оон шыңгыы түңнелди кылыр ужурлуг.

Оон аңгыда Каа-Хем районнуң «Бүрен», «Бурунгаар», «Совет Тыва» болгаш Таңды районнуң чамдык совхозтарында партия организацияларының партбөлүктерге удуртулгазы кошкак, ажыл-херек дээш оларның ролюн, харысалгазын четпес бедидип турар. Үстүнде адаттынган совхозтарның бүдүрүлге адырларында чамдык партбөлүктер план безин чок ажылдап турганы илерээн. Ажыл-агыйның чугула кампанияларының үезинде тургустунгулаан түр партбөлүктер организакчыларының дыңнадыгларын, отчёттарын алырын, оларның ажылының дуржулгазын нептередир талазы-биле хемчеглерни парторганизациялар ховар практикалап турар.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди партбөлүктерниң ажылын улам сайзырангайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салбышаан, оларга бедик харысалганы хүлээндирип турар. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында база катап ол дугайынче улуг кичээнгейни салган. Ында мынча дээн: «Партия эге организациялары, партия бөлүктери хүн бүрүнүң идей-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганың төвү болур, коллективти сырый каттыштырар, кижилерниң тус-тузу-биле ажылды билдилиг чорудар, оларның социал болгаш күш-ажылчы идепкейин мактап деткиир, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың культуразын бедидер, чаа чүүлдү медереп билирин хөгжүдер ужурлуг».

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринде салган харысалгалыг сорулгаларны партбөлүктер чедиишкинниг күүседирде, хамыктың мурнунда СЭКП хооркомунуң, райкомнарның болгаш парткомнарның оларга удуртулгазы, деткимче дузазы херек апаар. Ынчангаш партияның бо чугула эге звенолорының ажылынче партия комитеттери болгаш эге организациялары хүн бүрү доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

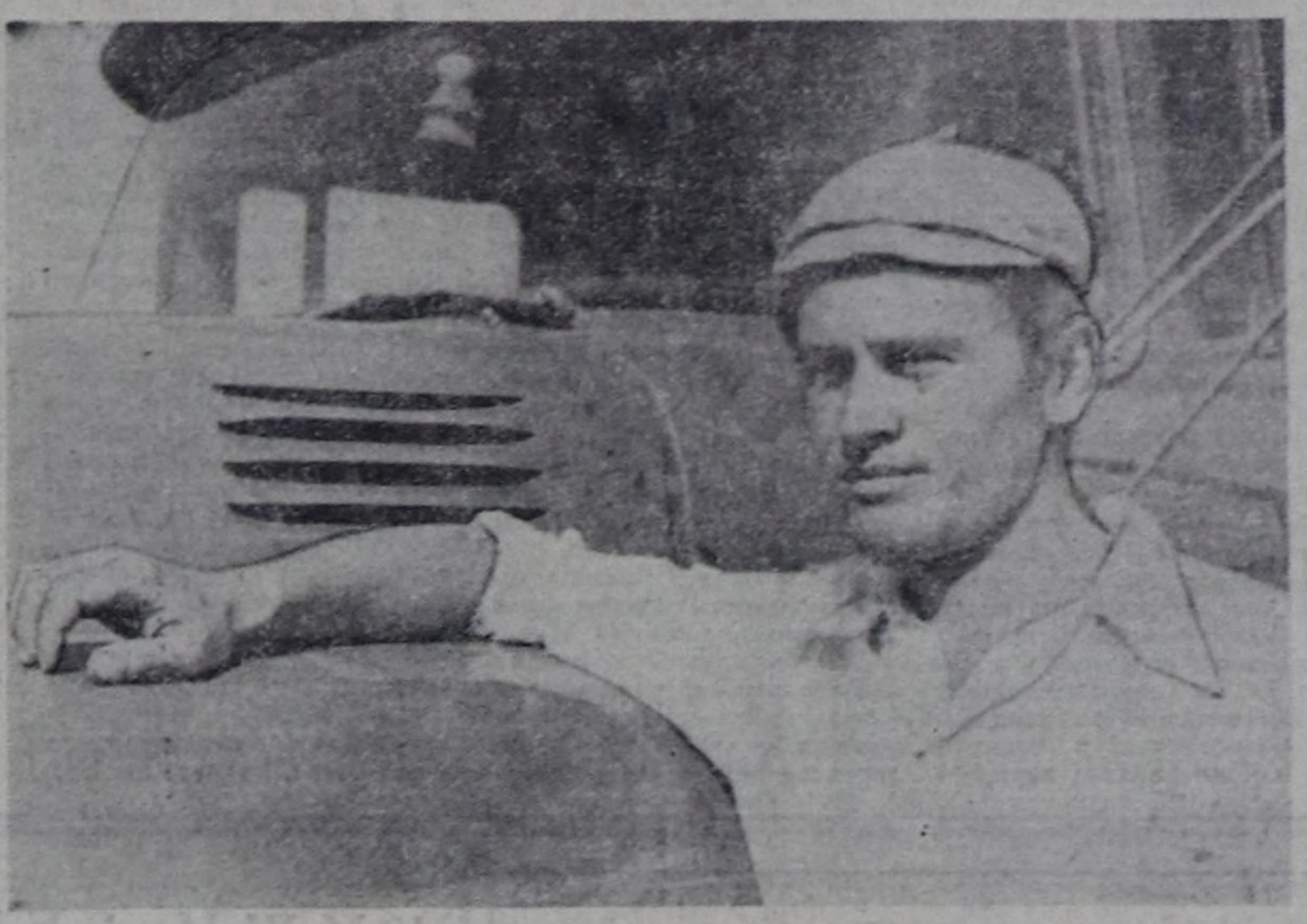

— Оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бистиң коллективтиң автомобилистери кызымак ажылдап турар. Оларның ак сеткилдиг күш-ажылының түңнелинде Абаканның, Минусинскиниң, Абазаның демир-орук станцияларында Тываның улус ажыл-агыйынга хереглээр чүъкту сөөртүрүнге бистиң коллектив чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун 3 удаа чаалап алдывыс. Тукту салбас дээш улам күженишкинниг ажылдап турар бис — деп, «Сельхозтехниканың» күркомитединиң Туранда район салбырының автобаазазының чолаачызы, аныяк коммунист Михаил Макрушин чугаалады.

1970 чылда Абаканның автошколазын дооскаш, Хакасияның автотранспорт бүдүрүлгелеринге ол ажылдап чораан. А Туранга кээп ажылдаандан бээр 4 чыл чеде берген. Бо үениң дургузунда ажыл-ишчи, тура-соруккур аныяк чолаачы коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, мурнакчыларның одуруун баштай берген.

Михаил Макрушинниң башкарганы ЗИЛ-130-п Минусинскиниң демир-орук станциязындан минералдыг чемишчидилгелерни, көдээ ажыл-агыйның өске-даа чүъктерин республиканың районнарынче сөөртүп чедирип турар. Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң оруктарынга ону бо-ла көрүп болур.

— Михаил Макрушин — бистиң коллективтиң эң төлептиг, мурнакчы ажылдыгларының бирээзи, өөрүнге дузалажырынга ол кезээде белен чоруур кижи. Саян артындан чүък сөөртүлгезинде кызымак ажылдап, планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар аныяк коммунист чолаачы М. Макрушин макталга төлептиг кижи — деп, «Сельхозтехниканың» күркомитединиң Туранда район салбырының эргелекчизи В. Г. Бессонов ону мактап чугаалай-дыр.

Коммунист чолаачы Михаил Дмитриевич Макрушин аныяк чолаачы Александр Филимоновту дагдынып алган, ооң-биле кады ажылдап, чолаачының белен эвес чымыжынга ону өөредип турар.

Коллективте партбюро болгаш профэвилел месткомунуң кежигүнү М. Макрушин оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ажылдап турар.

М. КАЛЧАННЫН сөзү, фотозу.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДАҢГЫРАК-ТЫР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Картерниң аразында Венага болган ужуражыышкыннары база стратегтиг шаап халдаашкын чепсектериниң кызыгаарлаар дугайында ийи чурттуң аразында керээге ат салганы бүгү делегейге кайгамчык байырланчыг чорук болган. Чүге дээрге атомнуг чаа дайынны болдурбайн, тайбыңны быжыглаар дугайында айтырыгны ССРЭ биле АКШ чугаалажып, ол дугайында керээге ат салырын тайбыңга ынакшылдыг кижи бүрүзү четтикпейн манап турган.

Л. И. Брежнев биле Дж. Картерниң Венага эрткен ол чугаалажыышкынын ары угааннылг болгаш бүгүдеге буянныг төөгүлүг болуушкун-дур деп билип тур мен. Чаа дайынны болдурбас, чамбы-диптиң чаагай тайбыңны быжыглаар. Бо дээрге амгы үеде кижи төрелгетенниң эчис күзели болгаш эң чугула амыдыралчы сорулгазы болуп турар. Бо сорулганы амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң бирги одуруунда бистиң чуртувус — Совет Эвилели туржуп турарынга чоргаарланыр бис. Венага эрткен чугаалажыышкынның болдунганы бистиң чуртувустуң, ооң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың чайгылыш чок чорудуп турары ленинчи дашкы политиказының, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ооң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң шиитпирлиг күженишкиниңниң ачы-хавыязы болур.

Амгы үениң делегей байдалында кара чаңгыс үндезилеттинген болгаш шын шугум чүл дизе, тайбыңны быжыглаарынче, чавырлыышкын чорудулгазын хапыладырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган хажык чок күженишкин болур деп, ол чугаалажыышкынга Л. И. Брежневке баштаткан совет тала быжыг туруштуг демдеглеп турган. Ону сеткил-сагыштың ханызындан байырлап, кончуг чүүлдүг деп хүлээп ап турар бис. Л. И. Брежнев-биле Дж. Картерниң Венага эрттирген ужуражыышкыннарын, стратегтиг шаап халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында делегейде ийи улуг күрүнелерниң аразында керээге ат салгаын мен бүгү совет чонум-биле, ооң иштинде уран чүүлдүң, культураның ажылдакчылары, ылаңгыя чогаалчылар-биле кады чүүлдүг деп байырлап хүлээп ап турар мен. Ону ам чүгле амыдыралга боттандырары күзенчиг-дир. Тайбың дээш бо төөгүлүг болуушкун делегейниң уруглар чылында эрткени база байырланчыг-дыр. Ынчангаш бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетен, бүгү-ле тайбың талалакчылары ону байырлап хүлээп ап турар.

Дайын чааны өскүтпес
дээш
Даңгыраглап, керээ
чарган,
Тайбың чарлаап таңма
базып,
Дарга шын дээш адын
салган
Ада-чуртум баштыңынга,
АКШ-тың дээргизинге
Чүктер санай амытан чон
«Чүүлдүг-дүр» деп
чугаалап тур.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Акы-дуңмалышкы чурттарның дем каттыштырылгазының амыдыралының чарылбас кезээ, оларның бүгү талалыг депшилгезиниң күчүлүг база доктаамал фактору болза, социалистиг экономиктиг интеграция болур. Бодунуң 30 чылын демдеглеп турар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң иштинде күш-ажылдың делегей хуваалдазы тургустунуп, быжыгып турар.

Ол чорукту Москвада Эвилелдер бажыңының колонналыг залында эрттирип турар ЭДЧ-ниң XXXIII сессиязының хуралынга онзалап демдеглээн.

ВКП ТК-ның болгаш ВСР-ниң чазааның байыр чедиришкинин июнь 26-да хуралга вьетнам делегациязының баштыңы — Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның Премьер-Министри **Фам Ван Донг** номчаан. ЭДЧ-ни тургусканы болза социалистиг интернационализмниң принциптери-биле дүүштүр бот-боттарының аразында ииги идеалдар болгаш сорулгалар-биле, эп-сеткил каттыштырылгазы-биле болгаш дузалажылга-биле холбашкан хамаарышпас, тускай догуннаан күрүнелерниң дең эргелиг кады ажылдажылгазының үндезининге чаа, социалистиг хевириң делегей харылзааларының тургустунуп келгениниң түңнели болур деп, ол медеглээн.

Дем каттыштырылга чурттарының чедиишкиннери делегейге улуг ужур-дузалыг. Олар социалистиг тургузугнуң күчүзүнүң болгаш артык күштериниң дугайын херечилеп, боттарының кол национал эргелери дээш, бүгү агрессчи болгаш гегемонисчи хөделиишкиннерге удур демиселге сорук киирикчи чүүл болур деп, оратор онзалап айыткан.

Хамаарышпас, чаңгыс аай Вьетнамны тургусканы болгаш быжыкканы Пекинниң реаксылыг чагырыкчы бөлүктериниң улуг күрүнезирек гегемонизмге болгаш экспансионизмге улуг моондак болур. Вьетнамны кошкадыр болгаш чагырар дээш ол бөлүк бүгү-ле кара сагыштыг болгаш турамыккай аргаларны ажыглап турар. Бодунуң төрээн чуртун камгалаар дээш мурнуу-барыын болгаш соңгу кызыгаарларга дайынга вьетнам улустуң алдарлыг тиилелгези, национал хамаарышпас чорук болгаш хостуг амыдырал дээш Кампучияның улузунуң алдарлыг база хажыттынмас тиилелгези, Лаостуң улузунуң алдарлыг тиилелгези Пекинниң чорудуп турары улуг күрүнезирек гегемонизм болгаш экспансия политиказынга күштүг согуушкун болган.

Бодунуң улузунуң өмүнээзинден деткимче болгаш дузаламчы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни ССРЭ-ге, бүгү акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарга Фам Ван Донг илереткен. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптериниң үндезининге делегейниң чурттары-биле тайбыңчы болгаш кады ажылдажылгаже ВСР чүткүп турар деп, ол медеглээн.

ЭДЧ-ниң XXXIII сессиязының хуралынга Кампучияның Национал камгалалының чаңгыс аай фронтузунуң ТК-зының Даргазы, Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелиниң Даргазы **Хенг Самрин** байыр чедирген. Каржы-дошкун ёзу-чуруумнуң аар салдарындан Кампучия Улус Республиканың чурттакчы чонун хостаар, аш-чуттуң айыылын чок кылыр, чуртту катап тургузар сорулгалыг үнелиг дузаламчы дээш социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни ол илереткен.

Күш-ажылдың делегейниң социалистиг хуваалдазының, социалистиг экономиктиг интеграцияның программазын боттандырып чорударының, кады ажылдажылганың үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программазының чугула айтырыгларын хуралдың киржикчилери июнь 27-де чугаалажып эгелээннер.

Улус хереглелиниң үлетпүр бараанарынга чогумчалыг хереглелдерни хандырар болгаш ЭДЧ кежигүннери чурттарның транспорт харылзааларын хөгжүдер талазы-биле кады ажылдажылганың үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларының төлевилелдериниң дугайында, а ол ышкаш үк үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларда көрдүнген хемчеглерни, машиналар-биле болгаш дериг-херекселдер-биле хандырар талазы-биле немелде программаларның төлевилелдериниң дугайында илеткелди Планныг ажыл-чорудулга талазы-биле кады ажылдажылганың ЭДЧ комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы **Н. К. Байбаков** кылган.

Планныг ажыл-чорудулга талазы-биле кады ажылдажылганың ЭДЧ комитединиң даасканы-биле ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Министрлер Чөвүлелиниң чанында планнаашкын комиссиязының даргазы **Т. Вжашик** кады ажылдажылганың үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программазында көрдүнген хемчеглерни боттандырып чорудар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажыллап кылып база боттандырып чорудуп турарының дугайын болгаш 1981—1985 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарының улус ажыл-агый планнарын дүүштүрер талазы-биле ажыл дугайын илеткээн.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдарының айтырыгларының талазы-биле ЭДЧ-ниң XXXII сессиязының хуралынга хүлээп алдынган доктаалдарны боттандырып чорудуп турарының болгаш Чөвүлелдиң ажылының дугайында күүскөм даргазы, ЭДЧ-де ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. Ф. Катушевтиң** медеглелин дыңнаан. Эрткен чылдың дургузунда ажылды экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ЭДЧ-ниң органнарынга хүлээп алган деп, ол демдеглээн. Чөвүлелдиң секретариадының ажыл-чорудулгазының ажыктыын база шынарын бедидер, ооң ажылдакчыларының инициативазын болгаш харысалгазын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чоруткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин** чүве чугаалаан.

Сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген илеткелдер ЭДЧ кежигүннери чурттарның экономиказының болгаш кады ажылдажылгазының бүгү талалыг депшилгезин тодаргайлап, бистиң улам ыңайгы хөгжүлдевистиң элээн каш чугула айтырыгларын көдүрүп үндүрген. Ол материалдарда тайылбырлаттынган үнелээшкиннерге болгаш түңнелдерге совет делегация каттыжып, доктаалдың белеткеп кылган төлевилели-биле колдуунда чөпшээрежип турар деп, ол чугаалаан.

Планныг кады ажылдажылганың үндезининге янзы-бүрү экономиктиг болгаш эртем-техниктиг айтырыгларны кады шиитпирлээринге 30 чыл дургузунда улуг дуржулганы мөөңнеп алган бис. Чедип алган чүүлге даянып алгаш, чаа, улам-на нарын сорулгаларны бис чедиишкинниг шиитпирлептер бис дээрзинге бүзүрелди кады ажылдажылганың ындыг эки дуржулгазы берип турар.

«Чиг-эттиң, одаар чүүлдүң болгаш энергетиканың, аъш-чемниң, транспорттуң айтырыгларын кады шиитпирлээринче угланыышкынны алган бис. Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннериниң үндезининге, ылаңгыя машина тудуунда специализацияны болгаш кооперастаашкынны ханыладыр берген бис. Ол сорулгаларны ыңаыштыы-биле, камналгалыы-биле, үр хуусаага шиитпирлээр бис. Оларны акы-дуңмалышкы чурт бүрүзүнүң болгаш бүгү дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын ба-

(Төнчүзү 3-кү арында).

В. И. Барковка болгаш В. С. Фоминге Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш чаартыкчызы хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажыл талазы-биле ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш чаартыкчызы** хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Владимир Иванович **Барков** — автосептелге заводунуң шенелде бөлүүнүң слесары.

Владимир Сергеевич **Фомин** — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизация килдизиниң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың июнь 27.

Э. М. Далааны Тыва АССР-ниң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң механиги Эрес-оол Монгушевич **Далааны** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың июнь 27.

«ИЛ-76» ТЫВАНЫҢ ДЭЭРИНДЕ

Июнь 27-ниң кежээзинде республика найысылалы Кызылдың дээри аяс-кааң турган. Ынчалза-даа дээрде бирле диңмирээшкин ышкаш, дааш үнген соонда, Дөге-Дааның чыык кырындан Тываның дээринге көзүлбээн улуг самолёттуң чавызап кел чытканын улус эскерип каан. Ол болза, «Ил-76» деп эң улуг чүък самолёду-дур. Республиканың ужар-чүүл бүдүрүлгезиниң коллективи ону бир-ле дугаарында хүлээп алырынга ыяк белеткенген. Ужудуушкун болгаш хондуруушкунуң диспетчер албаннары, радиохарылзаа аппаратураларының ажылдакчылары чогуур негелде ёзугаар ыяк ажылдап турган.

Удаткан чок «Ил-76» Кызыл аэропортунуң шөлүнге кээп хонуп кааш, кезек маңнаан соонда, доктаай берген. Самолёттуң экипажын чыылганнар чылыы-биле уткуп, чедиишкинниг ужудуушкун дээш, чаа агаар оруун ажытканы дээш байыр чедиргеннер.

— Кызылдың дээри каан, агаары арыг-даа болза, Саян даглары бисти ындыг-ла эки хөөн чок уткуду — деп, корабльдиң командири Николай Митрофанович Тацевко чугаалаан. — Ынчалза-даа самолёттуң радиолокация херекселдери болгаш автоужудуушкун аппаратуралары диңмирээшкинниг, кызаңнаашты булуттарны баш удур айтып, ону оюп эртер арганы берген. Ниитизи-биле Тываже «Ил-76»-ның оруу ажыттынган деп быжыы-биле чугаалап болур.

Николай Митрофанович бодунуң экипажын: ийиги ужудукчу Виктор Тиговту, штурман Александр Михайловту, бортрадист Иван Шербининни, бортинженер Борис Стаценкону таныштырды. Оларның-биле кады корабльдиң келир үеде командири В. Яценко биле бортрадист Н. Мельников олар база чаа орукту шиңгээдип алыры-биле келгенин ол сонуургаткан.

Самолёттуң техниктиг байдалының дугайында чыылганнарга болгаш журналистерге экипаж таныштырган. Ол болза, чүгле чүък дажыгларынга таарышкан, эң сөөлгү болбаазын дериг-херекселдер-биле хандыртынган машина болур. Ында тускай саналга машиназының дузазы-биле «Ил-76» бомбүрзектиң кайы-даа точказынга чедир ужуп болур. Самолёт үшкү «салгалдың» машиназы боор турар. Ооң мурнунда «Ан-12», «Ил-18» самолёттар чурттуң дээринге үре-түңнелдиг ажылдааш, «дыштаныышкынже» үнгенин билдиңгир. Самолёттуң бир онзагай чүүлү ооң чүъгүн дүжүрер болгаш чүдүрер ажылдарны механизастааны болур.

— «Ил-76» самолёт хары утда 40 тонна чүъкту алыр аргалыг. Ол хире аар чүъктүг ол шакта барык 800 километр дүрген ужуп шыдаар — деп, Тываның ужар чүүл бүдүрүлгезиниң удуртукчузу А. В. Марцеха чугаалаан. — Мурнундагы «Ил» самолет 9-ла тоннаны чүъктээш, шакта 600 км агаар оруун эртер аргалыг турган болгай.

Самолёттуң экономиктиг ажыының талазы-биле бистиң айтырыывыска, А. Марцеханың харыылааны:

— Демир-орук станциязындан дыка ырак бистиң Тываның байдалынга бо самолёттуң ужур-дузазы дыка улуг. Чижээ, Ортаакы Азиядан, тодаргайлаарга, Ташкентиден, Фрунзеден чаа ногааларны, кат-чимистерни ол чүгле дөрт болгаш дөрт чартык шак иштинде Кызылга эккеп болур. А кывар-чаар материалдар эккээринге ооң ажыы кайы хире-дир? Дыка улуг! А ол бүгү чугула чүъктерни сайгарарының өртек-үнези демир-оруктуунга барык дең чыгы боор турар.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, «Ил-76»-ның республиканың амыдыралынга ажык-дузазы дыка улуг. Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу болгаш өске-даа төп албан черлери Красноярскиниң хамааты ужар-чүүл эргелели-биле дугуржуп тургаш, келир чылдың бараан сөөртүлгезинге, ылаңгыя аъш-чем, ногаа, кат-чимис аймаан сөөртүп алырынга агаар транспортун ажыглаарын көөрү чугула.

Т. МОНГУШ.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ

СЭКП ТК-нын ноябрь
(1978 ч.) Пленумунуң шиит-
ирлеринде ниитилел бүдү-
үлгезиниң ажыктыг чоруун
олгаш ажылдың шынарын
едидери дээш демиселди
лам күштелдирери 1979 чыл-
ың эң чугула сорулгазы бо-
уруң айыткан. Тудуг бүдү-
үлгезиниң ажыктыын улам
едидериниң чугула фактору
жыл-агый санажылгазының
еңшилгелиг хевири — брига-
аның керээлиг ажылдаары ол
олур.

Тоску беш чылдың социа-
истиг чарыжының тиилекчи-
ери — бот-орулга-чарылга-
ыг тудуг бригадаларының
ригадирлериниң Бүгү-эвилел
лётунуң киржикчилеринге
оруткан байырлыг чагаазын-
СЭКП ТК-ның Чиңгине се-
ретары, ССРЭ-ниң Дээди Со-
етиниң Президиумунуң Дар-
ызы эш Л. И. Брежнев бри-
аданың тускай керээлиг
жылдаарының аргазын бе-
ии-биле үнелээн. «Күш-
жылдың бүдүрүкчүлүүн улам
агаттырып, тудугну ажыг-
алга киирерин шапкынчыда-
ыкче угланган бригаданың
т-орулга-чарылгалыг ажыл-
арының деңшилгелиг арга-
вири чарыш үезинде чогаа-
ыкчы ёзу-биле калбарган
п, байырлыг чагаада чугаа-
п турар. Ол бригадалар-
ың коллективтериниң онза-
й чүүлү—күш-ажылды ёзу-
г коммунистиг ёзу-биле
ору, материалдыг курла-
рларны камналгалыг ча-
гдаар дугайында сагыш са-
ры, тудугнуң болгаш
ылдың түңнелиниң шы-
рын экижидери дээш бедик
рысалга боор турар.

Тудуг бүдүрүлгезиниң мур-
кчы аргаларын шиңгээдип
ган күш-ажылчы коллек-
в бүрүзү кайы хире улуг
аларлыг болгаш курлавыр-
рлыг болуруң силерниң
игадаларыңарның бедик бү-
рүкчүлүг көргүзүглери бү-
едип көргүзүп турар.

Республиканың тудугларын-
бригадаларның керээлиг
ылдаарын 1975 чылда
актикалап эгелээн. Ынчан
арга-биле беш бригада ажылдап эгелээн. Ынчаарга 1978 чылга чедир ол аргаже республиканың 279 бригадаларының 68-и шилчээн болгаш ниитизи-биле оларда 900 ажыг кижи ажылдап турган. Ол бригадалар ынчан кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының 15,4 хуузун күүсеткен. Бир эвес ону акшаже шилчидер болза, барык 13 миллион рубль болур.

1978 чылда «Тыва тудуг» трестиң бүгү тудугжуларының 30 хуузу, тодаргайлаарга, 10 бригаданың ийи чүс хире кижизи бо деңшилгелиг арга-биле ажылдап турган. Ол бригадалар ол чылын кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының 30 ажыг хуузун күүсеткен, тодаргайлаарга, 3 миллион хире рубльдиң тудуг ажылдарын кылганнар. Бир эвес тресте ниитизи-биле бир тудугжу чылда-ла 9753 рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр турган болза, ынчаарда керээлиг арганы ажыглап эгелээнде бо көргүзүг 13046 рубль болу берген. Керээ ёзугаар ажылдап турар бригаданың бир кижизиниң-не айда ортумак ажыл төлевири нииті тресте көргүзүгден 11 хуу хөй боор турган. Чуртталга бажыңнарының тудуунга күш-ажыл чарыгдалы 4,9 хуу эвээжээн.

Бригадаларның тускай керээлиг ажылдаар аргазы-биле «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи эң дээре боор, ажылдың нииті хемчээлиниң 54,7 хуузун кылган. Эргелелдиң тудугжуларының 36,5 хуузу чаа аргада хаара туттунган болгаш керээлиг арга-биле кылыр ажылдың хемчээли план ёзугаар ортумаа-биле 17620 рубль турган болза, 25890 рубль четкен. Бригадаларга тудуг ажылдары 1977 чылдыынга деңнээрге, 41,4 хуу өскен болгаш 5,5 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, элээн чедиишкинни чедип алган. Чаңгыс ажылчынның-на кылыр ажылы 13841 рубль азы «Тыва кедээ тудуг» трестиң ортумак деңнелинден 34,8 хуу хөй боор турган.

Өске-даа трестер болгаш тудуг организациялары керээ ёзугаар ажылдаар арганы ажыглааш, чамдык эки түңнелдерни база чедип алган.

Ажылдың ажыктыы болгаш шынары дээш

Бригаданың керээлиг ажылдаары тудуг бүдүрүлгезиниң курлавырларын херек кырынга долузу-биле ажыглаар арганы бээр. Бот-орулга-чарылгалыг болурунуң чаа хевири тудугжуларның ажыл төлевиринин 5—10 хуу өзерин болдурбушаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20-30 хуу чедир бедилер арганы бээр. Ол ышкаш тудугжуларның ажыл шагының чидириин кызырар, механизмнерниң болгаш транспорттуң анда турар чоруун болдурбас. Механизастаашкынның таарымчалыг аргаларын: нормакомплектилерни, тус-тус машиналарны, механизмнерни, өске-даа дериг-херекселдерни керээлиг бригадаларга калбаа-биле ажыглаар чорук ооң кежигүннериниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн үстүнде айыткаанындан-даа артык бедидип болурун практика көргүзүп турар.

Сөөлгү чылдарда керээлиг бригадаларның санының өзээри-биле чергелештир, ол коллективтерниң составтары шынар талазы-биле база өскерилген. Тудуг организацияларының чамдык монтажчылары, дашчылары, бетонщиктери, бызаңчылары злобинче арга-биле ажылдап турарлар. Олар-биле кады ук арганы шеверлекчилер, сантехниктер, электриктер база ажыглап эгелээннер.

«Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва суг тудуг», «Тыва кедээ тудуг» трестерниң болгаш өске-даа тудуг организацияларының механизастаашкын эргелелдери комплекстиг механизастаашкынны ажыглавышаан, чер ажылдарын кылырда база-ла бригадаларның бот-орулга-чарылгалыг ажылдаар чаа аргазын ажыглап турар. Механизастаашкын эргелелдериниң ажылы чер казар машиналарның тудуш холбаалыг ажылдаарындан улуг хамаарылгалыг. Чүге дээрге олар чер ажылын комплекстиг механизастаарын хандырар ужурлуг. Бо таварылгада бот-орулга-чарылга бүгү ажылды долу хемчээлдии-биле комплекстиг кылып дооскаш, дужаарынга үндезилеттинер ужурлуг. Механизаторлар бригадаларынга керээлиг ажылдаар арганы ажыглаарының онзаланчак чүүлү тудуг машиналарын ажыглаарының ажыктыын улгаттырып турган, тудугну шапкынчылар болгаш ооң шынарын экижидер арганы бээри болур.

Керээлиг ажылдаарынче шилчиттинген бригадаларга ажыл шагы эң долу ажыглаттынар, хожудап турарлар чок ажылдаарынче бүгү коллективтиң сонуургалы улгадыр, аныяк ажылчыннарның профессионал мергежилин бедидеринче чүткүл улгадыр деп чүвени анализ көргүзүп турар. Камналганың хуу саны улам улгадыр, тудуг ажылының шынары дыка экижиир. Бригаданың кежигүннери ол чаа арга-биле ажылдап эгелээш, холушкак профессияларны өөренип ажыглаарынче улуг чүткүлдүг апаар. Ол арга ажылчын кижиниң чогаадыкы ёзу-биле, идепкейлиг ажылдаарынга, стахановчу шимчээшкинниң алдарлыг принциптерин үргүлчүлээринге, оларның сонуургалын кедүрериинге таарымчалыг байдалдарны тургузар болганда, ооң кижизидиичи ужур-дузазы база дыка улуг боор турар. Бригада кежигүннериниң нииті харысалгазы, коллективизм болгаш эш-хуузунуң деткиишкини улгадыр. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу кызырлыр, күш-ажылдың сагылга-чуруму улам быжыгар. Керээлиг ажылдаарынче шилчээн дыка хөй бригадаларда ажыл шагы үзүп, прогулдаар чорук болгаш өске-даа чурум үрээшкиннери барык болбастаан.

Бригаданың керээзи тудуг-монтаж организацияларының каража чокка ажылдаарынга дыка улуг идиглиг. Тудуг организацияларынга бо арганы улам-на калбаа-биле нептереткен тудум-на, ооң коллективтерге ажыы улам-на тодаргай көстүр.

Ынчалза-даа бригадаларның керээлиг ажылдарының артыкшылдыы көстүп турзадаа, бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарының принциптери болгаш керээ ёзугаар хүлээлгелерин күүсетпейн, үрээр чоруктар чамдык бригадаларда бар. Ол ышкаш бригадаларны бот-орулга-чарылгаже шилчидеринде аңаа-ла ёзу барымдаалаар чоруктар база таваржып турарын шын эвес деп көөр ужурлуг. Керээлиг ажылдаар тудуг организацияларының чамдыктарының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, тудуг эргелелдериниң, кежүп чоруур колонналарының партия болгаш профэвилел организациялары бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарының бо чаа хевирин ёзу барымдаалап көрүп турары база шын эвес.

Бот-орулга-чарылгалыг коллективтерниң боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге шаптыктап турар четпестерни болгаш чамдык бергелерни узуткаарындан бригадаларның керээлиг ажылдаарын улам калбартыры хамааржыр. Ындыг четпестерге тудуг материалдарын чогуур үезинде, чедир бербези, эргежок чугула тудуг машиналарының болгаш механизмнериниң чедишпези, четпестерлиг планнаашкын, төлевилел-смета документилеринде болгаш кадрларны хуваап тургузарында частырыглар болгаш өске-даа чүүлдер хамааржыр.

Бот-орулга-чарылга аргазын чедиишкинниг нептередиринге шаптыктап турар ол болгаш өске-даа четпестерни узуткаарда хамыктың мурнунда белеткел ажылдарын мак кылыры, мурнакчы дуржулганың теоретиктиг негелделерин бригадирлерниң болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның шиңгээткенин өөренип көөрү чугула.

Бригадаларны бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарынга белеткээрде, тудуг ажылдарының тодаргай перспективалыг программазын ажылдап кылыр херек.

Капитал тудугга чүгле перспективтиг планнаашкынны тургузуп турган, керээлиг ажылдаар бригадаларның айтырыын шиитпирлеп болур. Бо таварылгада оларның тудуш, холбаалыг ажылдаары эргежок чугула апаар. Ынчангаш кол керээлиг тудуг коллективтери тускай бригадаларны болгаш звеноларны-даа материалдар болгаш ажыл-биле хандырар, оларны бир тудугдан өскезинче шилчидерин шиитпирлээр ужурлуг. Ооң-биле хары угда ийи, кол болгаш курлавыр дээр тудугларга ажылдап, тодаргайлаарга, ажылдаарының немелде курлавырлыг турарын хандырар.

Бригадаларның керээлиг ажылдаарын калбартыр чорук тудуг эртеминиң чедиишкиннерин, төлевилел болгаш тудуг организацияларының деңшилгелиг аргаларын улам калбаа-биле ажыглаар арганы бээр.

Республиканың тудугжулары бо чылын 118 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, 150 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн дужаар, дыка хөй санныг үлетпүр-бүдүрүлге, кедээ ажыл-агый культура-чырыдыышкын черлериниң бажыңнарын тудар. Күш-ажылды организастаарының эң таарымчалыг, деңшилгелиг хевири—бригадаларның керээлиг ажылдаарының аргазы ол программаны чедиишкинниг күүседиринге улуг рольдуг болур. Ынчангаш тудуг организацияларының партия, профэвилел организациялары, удуртукчулар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ол чаа аргаже улуг кичээңгей салып, ону республикага улам нептередир хемчеглерни алыр ужурлуг.

И. ОСТАПЕЦ,
СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи.

ЧАҢГЫС ААЙ ЧУРУМЧУТКАН

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары чайгы үеде мал семиртилгезинче кичээңгейни улгаттырып, чайлаглаашкынны бедик деңнелге эрттирер дээш боттуг хемчеглерни ап турар. Малчыннарның хуралдарын бригадалар аайы-биле эрттиргилээш, аңаа чайлаглаашкын дугайында айтырыгны чугаалажып, карта ёзугаар чайлаглаар черлерни хуваажып, кол чайлагдан ырадыр мал кадарар одарларны база тодараткан.

Чайлаглаашкынның чорур турарының үезинде малчын бүрүзүнге мал чеми белеткээриниң тускай даалгазын берген. Мал оолдаашкынының үезинде төрээн хойларга болгаш чаш төлге онза хоолулуг, оларны янзы-бүрү аарыглардан камгалаар оът үнүштерни чыып белеткээрин көрген. Ол саналды «Мурнакчы» совхозтуң малчыннарының хуралынга тускай эртемниглер болгаш хоочун хойжулар сүмелеп үндүргеннер. Ынчангаш чайлаглаашкын үезинде хойжу өг-бүле бүрүзү 100 кг шиви бүдүүн, 50 кг артышты болгаш 10 кг шеңне дазылын чыып, кадырып алырын районнуң бүгү ажыл-агыйларында чаңгыс аай чурумчуткан.

Чайлаглаашкынга белеткел ажылдарының үезинде Улуг, Биче Шуйларның болгаш Хемчик-Бажының чайлагларынче кежер оруктарын казып аштап, шеф ажылдарын кылып чорутган.

Амгы үеде чайлагларже аалдар кежүп үнген. Ылаңгыя «Мурнакчы» болгаш «Бай-Тал» совхозтарда бо ажыл организастыг чоруп турар. Шуйлар баштары, Чараш-Даш, Хемчик-Бажы болгаш Меңгүлек дээн ышкаш одар-белчиирлерлиг сериин тайгаларже ол ийи совхозтуң малчыннарының хөй кезии көжүп үне бергеннер. Кол чайлаглардан ырадыр мал одарладырынга таарыштыр хонар-дүжеринге эптиг, аътка дергилеп алгаш чоруур майгыннар-биле чамдык малчыннарны хандырган.

Чайлаглаашкын үезинде малчыннар ортузунда культура болгаш масса-политиктиг ажылдарның пландарын совхозтарда ажылчын комитеттери кылган. Чайгы үеде малдың семиртилгезин күштелдирер дээш ап чорудуп турар организастыг хемчеглер эки түңнелдерни бээр дээрзи чугаажок.

Б. БАРБА.

СЕПТЕКЧИЛЕР

Районнар аразының Кызыл-
«Сельхозтехника» катты-
ышкынының септелге кы-
р чери. Улуг, делгем мас-
скаяларда күчүлүг К-700
а К-701 тракторлар, чүък
ртүр автомобильдер. Олар-
ң моторларын адырып сал-
аан.

Септекчилерниң ортузунда
иалистиг чарыш калбарган.
оторлар септээр цехте улуг
стер Геннадий Товарищтай
ыл-ишти аайлап, башкарып
уп тур.

— Эрткен ай-
арның чарыжы-
ың түңнелдерин
ндүрген бис. Бү-
-ле көргүзүглер
алазы-биле бирги
рни бо моторлар
алыр цехтиң
ллективи ээле-
. Оларга шил-
ир кызыл вым-
лди 40 рубль-
ле кады тывыс-
н бис—деп, ол
таалай-дыр.

Мастер мурнак-
ларын адааш,
мдыктары-биле
ны штырды.
зун сыныг эр
оторну септеп
оскаш, эптээ-
нче кирген тур-
ң адын Фёдор
ам - Сурунович
он дээр. Күш-
ылчы базымна-
н кедээ ажыл-агый техни-
ын башкарарынга ба-
септеп кылырынга турас-
ткан кижи. Бо бүдүрүлгеге
беш чыл ажылдаан. Ша-
чы, кызымак күш-ажылы
Октябрь Революциязы,
үлүлелдиң Демдээ» орден-
-биле шаңнаткан.

Дараазында база бир шалыпчы бар болду. Күш-ажылдың хоочуну Михаил Белекпенович Сундуй. Ооң адын республиканың «Курсельхозтехника» каттыжыышкынының хүндүлел девтеринде кирген.

Николай Даржай — Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шаңнаткан. Бо бүдүрүлгеге 11 чыл ажыр ажылдаан. Цехте ол моторист. Ооң ыңай К-700-терниң коробкаларының септекчизи Даргаш Монгуш, дуңзаалакчылардан Андрей Шумов, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи, дуржулгалыг дарган Анатолий Бочкарёв болгаш оон-даа өске мурнакчылар хөй.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Анатолий Бочкарёв.
АВТОРНУҢ фотозу.

Эртемде болгаш техникада чаа чүүлдер

БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫНЫҢ ШИНЧИЛЕЛИ

Бистиң планетавыстың ханы иштинде болуп турар болуушкуннар мынчага чедир ам-даа шинчилеттинген болгаш кижиниң угаан-бодалын, ырак космос дег, база хаара тудуп турар. Чер иштиниң ханызынче шургуп кирери, чүгле он-он, чүс-чүс километр хемчээл-биле санаттынар-даа болза, ону эртери өске планеталарже ужударындан бөдүүн эвес айтырыг болуп турар. Чер иштинче 40 километр ханылай бээр болза, ында 1200 градус изиг боор турар, аңаа хөй-хөй бүдүмелдер эстип эгелээр.

Камчатка чартык ортулук, Куриль ортулуктар, Япония, Филиппины, Индонезия, Чаа Зеландия, Төп болгаш Соңгу Американың барыын эриктери, Аляска болгаш Алеут ортулуктары кирип турар. Оожум океанның оттуг дээрбээ деп атка кирген ол девискээр эртемденнерниң кичээңгейин, сонуургалын шагдан бээр хаара тудуп келген. Ооң бүгү кезектери чер картының эң улуг тиглеңчектери-биле харылзаашкан болгаш вулканнар-биле байлак.

«Оттуг дээрбекте» кирип турар совет Ыраккы Чөөн чүкте делегейде каңгыс боор турар Тектоника болгаш геофизика институду ам сес чыл ажылдап турар. Чер иштинде болуушкуннарны өөренмишаан, эртемденнер Чериң эрткен үезинче бакылап көрүп турган ышкаш болур, аңаа үндезилеп ажыктыг казымалдарның курлавырларының дугайында баш удур догааштырыгларны тургузуп турар.

Ыраккы Чөөн чүк эң улуг диптиң кыдыы, эң улуг океанның эрии боор турары-биле онзагай талаларлыг. Ында кургаг чер болгаш далай дүвү болур чер карты тутчуп турар болгаш күчүлүг тектониктиг болуушкуннар боор турар. Ол девискээрге чер шимчээшкиннери болганчок болгулаар, вулканнар хөй, чер картының ол-бо шимчээшкиннери өске девискээрлерге бодаарга, улуг боор турар.

Вулканнарлыг болгаш чер шимчээшкиннери хөй черлерге ажыктыг казымалдар чыдарын дуржулга тодараткан. Ол девискээрлерни шинчилеп тура, институттуң кол специалистериниң бирээзи, геология-минералогия эртемнериниң доктору Георгий Власов ССРЭ-ниң Оожум океан эриктериниң чоогунда 30—40 миллион чыл узун назылыг вулканнарның улуг дистинчээн ажыткан. Оларның хөй кезии өжүп калган, а чамдыктары ам-даа частып болур. Ол вулканнарның дистинчээниң чоок кавызы шынап-ла бойдустуң «үүжези» деп болур, казымал байлак-биле элбек болган. Оларның үстүнү каъттарында арыг күдүр бар, ооң ханылаарга өңнүг металлдарның, оларның каттыжылгаларының рудалары, эң адаанда чес-молибден рудазы тывылган. Ол рудаларның байлактарын шинчилээриниң арга-методтарын ажылдап кылган.

Кургаг чер биле далай эриктериниң тектониктиг чорудулгаларын өөренип көөрү, шаг-шаанда ол девискээрлерге боор турган геологтуг өскерлиишкиннерни билип алырындан аңгыда, далай эриктеринден ыракта кургаг черлерде ооң мурнунда болгулаан өскерлиишкиннерни билип алырынга дузалаар. Ооң ачызында бистиң планетавыстың ханы иштинде ажыктыг казымалдарның чыдып турарының хоойлуларын эртемденнер билип, ажыдып ап болур.

Анчы болгаш Япон далайларының база Барыын Сибирь ортулаажыының кырының, иштики тургузуунуң дөмейлешкээниң дугайында догааштырыга солун үндезиннерлиг. Ону амгы үеде хынап турар болгаш келир үеде чаа нефть, газ тывыштыг девискээр ажыттынары чадавас.

1933 чылда-ла Парижке эрткен Делегейниң геология конгрезинге тектоника болгаш геофизика талазы-биле бүгү ажылдарны системажыдар, чаңгыс аай терминологияны ажылдап кылыр деп сорулга салдынган турган. Ол сорулганы күүседири чүгле теоретиктиг эвес, а харын практиктиг ужур-дузалыг. Бистиң институттуң орус, англи, француз болгаш немец дылдарга парлап үндүрген «Геологтуг тургузугларның хөгжүлдези», «Диптерниң болгаш океаннарның тектоникаzы», «Геологтуг тургузугларның хевирлери» деп үндезин ажылдары бо талазы-биле эртемге билдингир материалдарны барык шуптузун хаара тудуп турар. Белеткеттинип турар үш номуу чырыкче үндүрери-биле ол ажыл доостур.

Бодунуң туруп келгени сес чылдарның дургузунда институт хөй-хөй чурттарда боттарының эртем аайы-биле кады ажылдажылганың харылзааларын тургускан. Ындыг кады ажылдажылга тектониктиг карталарны, далайлар, океаннар дүвүнге езүмнээшкиннер кылырының аргаларын ажылдап кылырынга болгаш өске-даа талаларга төлевилелдерни боттандырарынга ужур-дузалыг.

ССРЭ-ге бо чылын эртер Оожум океан талазы-биле ээлчеглиг эртем конференциязы даштыкы чурттарның эртемденнер-биле бистиң харылзааларывысты улам быжыглаарынга, кады шинчилелдерниң чаа аргаларын төлевилээринге дузалаар боор деп идегеп турар бис.

Юрий КОСЫГИН,
академик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүктүң тектоника болгаш геофизика институдунуң директору.

(ПМА)

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-нын «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалын болгаш чоокта чаа болуп эрткен совет-америк чугаалажыышкыннарның материалдарын республиканың партия организацияларының илеткелчилери, лекторлар болгаш агитаторлары чоннуң калбак кезектеринге таныштырып чедирип турар.

ТАҢДЫ

СЭКП Таңды райкому чаңгыс аай политхүннү чоокта чаа эрттирген. Ол хүн районнуң бүгү чурттакчылыг суурларының ажыл-ишчилери лекторларның болгаш пропагандистерниң солун лекция, беседаларын дыңнаан болгаш сонуургап турар айтырыгларынга чедимчелиг харыыны алган.

Ол хүн партия райкомунуң 34 кижи составтыг активи тус-тус ажыл-агыйларга база бүдүрүлге черлеринге 54 янзы-бүрү хемчегни организастаан. Бежен кезек черге СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалын ол черлерде байдалдарга дүүштүр таныжып чугаалашкан. Район төвүнүң Культура бажыңынга болгаш Межегей суурга тематиктиг кежээлер болган.

КАА-ХЕМ

Чаңгыс аай политхүн Каа-Хем районга база-ла организастыг байдалга эрткен. Партия райкомунуң, райкүүскомунуң харысалгалыг ажылдакчылары, лекторлар болгаш пропагандистер бо удаада ажылчы чоннарга совет-америк чугаалажыышкыннарның материалдарын номчуп таныштырган. Бо ажылга 40 ажыг политинформатор база хаара туттунган. Ол хүн ниитизи-биле 83 янзы-бүрү хемчеглерни боттандырган. Үш кезек черге киинолекторий ажылдаан.

Суг-Бажы суурнуң чурттакчы чонунга ол хүн айтырыг-харыы кежээзин эрттирген. Районнуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының удуртукчулары база суд, прокуратура органнарының ажылдакчылары суурнуң чурттакчыларының сонуургаан айтырыгларынга харыыны берген болгаш оларның негелде-херегледерин хандырар хемчеглерни чугаалажып көрген. Айтырыг-харыы кежээзин партия райкомунуң ийиги секретары Ш-Б. Х. Сээдээр эрттирген.

«Шынга» харыылар

РАЙКҮҮСКОМГА ЧУГААЛАШКАН

Бо чылдың июнь 5-те үн-
№ 130 «Шын» солунга
утула кампания: белеткел
адыгыл?» деп ат-биле кат-
шкан рейд бригадазының
териалы парлаттынган.
Чөөн-Хемчик район Сове-
иниң күүскомунуң даргазы
Б. Чюдюктуң редакцияга
ңнатканы болза: солунга
киттинген чүүл бүрүзү-биле
бадылаттынган. Район Советиниң күүскому ажыл-агыйларның тускай эртемниглерин база кедээ Советтерниң даргаларын чыылдыргаш, хөй кырымдазынга белеткелдиң байдалын чугаалажып көрген.

Ооң соонда чер-черге хыналдаларны база чорутканы. Ажыл-агыйларга бар турган четпестер чайлаттынган.

ГРАФИКТЕ КИРГЕН

Бо чылдың май айның
-те үнген № 119 «Шын»
лунга «Бир коллективтиң
зели» деп чүүл парлаттын-
ң. Ында Элегес-Аксының
сток эмнелгезинде болу-
санитар транспорту чок
оп турарының дугайында
за эмнелге коллективи бо-
транспорттуг болуруң кү-
турарын бижээн.
Тыва АССР-ниң кадык
мгалал министриниң ора-
кчызы Ч. Д. Таспанчиктиң редакцияга чоруткан харыызында чугаалап турары болза: Элегес-Аксының участок эмнелгезинге барып турар дежурный машиналарның ажылдаар графигин тургускан. Ол графикти ёзугаар бо чылдың июнь 1-ден эгелеп неделя дургузунда дөрт катап санитар транспорту участок эмнелгезиниң эргезинге бердинген турар. Ол графикти моон соңгаар шыңгыы сагыыры көрдүнген.

СЕКРЕТАРЬЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП Кызыл хооркому үлетпүр-бүдүрүлгелерде, тудуг, транспорт, садыг организацияларында болгаш албан черлеринде партия эге организациялар секретарьларының семинарын эрттирген.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле партия эге организацияларының ажылының хевирлериниң болгаш аргаларының дугайында» СЭКП хооркомунуң секретары Г. Ш. Моңгуш аңаа илеткел кылган. Доктаалдың ужур-дузазын бир дугаарында тайылбырлааш, чугула документиниң кынамчалыг өөренирин сүмелээн. СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседири-биле партия эге организация бүрүзү хемчеглерин кончуг кынамчалыг ажылдап кылыр, ооң күүселдезин чедип алыр дээш партийжи-организастыг ажылды күштелдирерин, харыылаар кижилерден негелдени бедидерин чугуулалап айыткан.

«Профэвилел организацияларынга партийжи удуртулга болгаш оларның ажыл-агый база культура тургузуушкунунга ролюн бедидер дугайында» СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия Караганда обкомунуң ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле хоорайның партия эге организацияларының сорулгалары-ның талазы-биле партия хоорокомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи В. А. Подругин чыылганнарга чугаалап берген.

СЭКП хоорокомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев семинарның түңнелинде чугаалааш, партия организацияларының мурнунда салдынган сорулгаларга доктаагаан.

САЯНГА СУГ ДАЖААНЫ

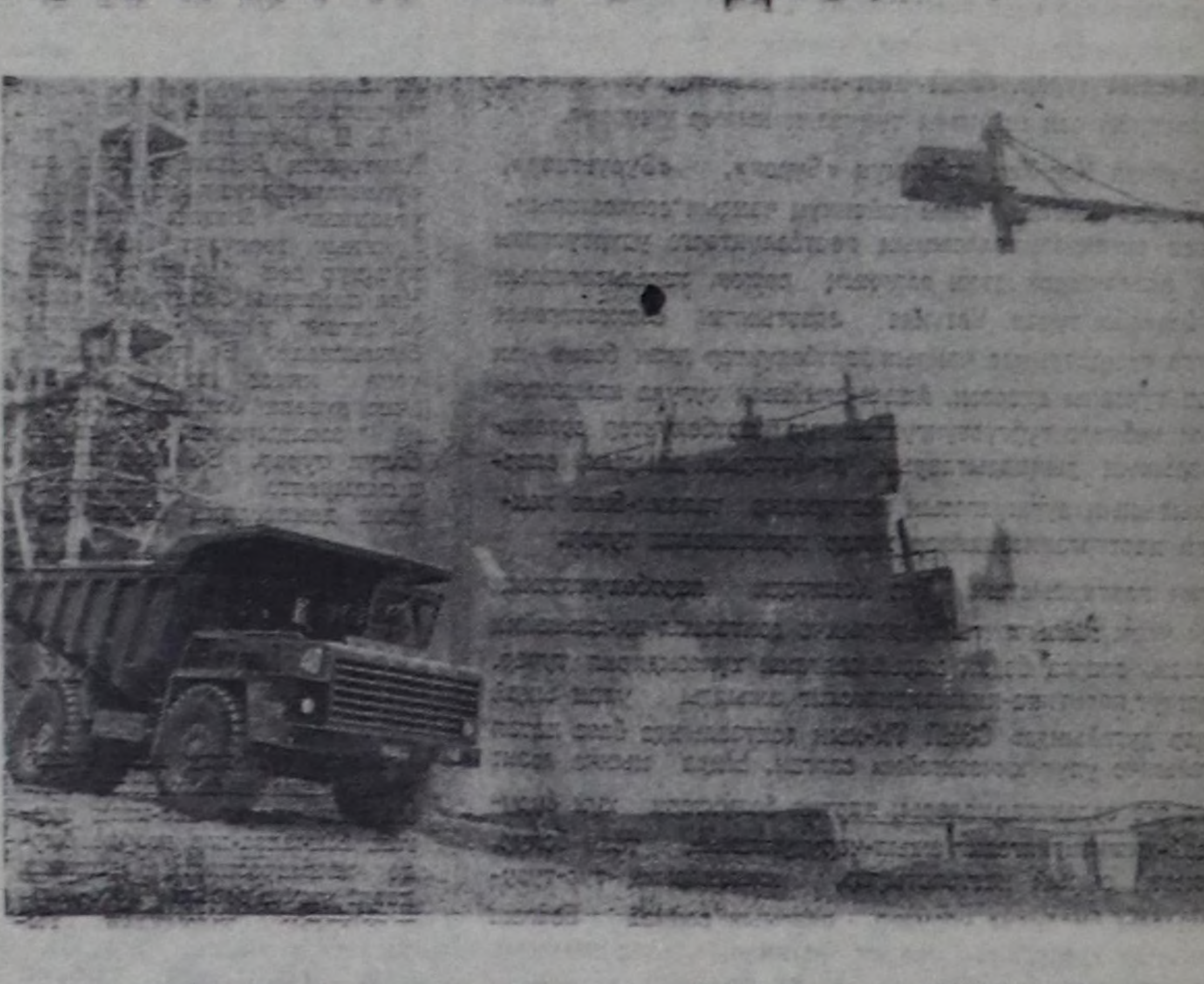

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Енисейниң Карлыг кызаазынга кужугуң талазы-биле ховар суг дажыышкынының Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназы шыдажып үнген. Енисей хөй санныг сагыш човаашкынны болдурган: плотина тудуун соожумнаткан, чамдык механизмнерни болгаш оң талакы эриктен солагай талакы эрикче бетонну чорудуп турган транспорт эстакадазын үрээн. Ол хүннерде гидротудугжулар бедик организастыг чоруун көргүскеннер. Енисейниң суу сыгаап эгелей бээри-биле ГЭС-тиң бажыңында машина залын суглап хостаан. Плотинаның оң талакы эрикте кезиин бетоннап турар комсомолчу-аныяктар бригадалары шалыптыг ажылдап турарлар.

Агаар-бойдустуң байдалы нарын-даа болза, хүн бүрүде плотинага ийи муң кубометр бетонну салып турар.

ЧУРУКТА: плотинаның суг эрттирер веэзэ.

Ю. БАРМИНИН фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

рымдаалап шиитпирлээр ужурлуг» — деп, бодунуң чугааларының бирээзинге эш Л. И. Брежнев айыткан.

Амгы сессия улус хереглелиниң үлетпүр бараанарын бүдүреринге болгаш транспортту хөгжүдеринге кады ажылдажылганың үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларының төлевилелдерин чугаалажып көөр болгаш чүүлдүгзүнүп хүлээп алыр, бүгү беш программаны ажылдап кылганының түңнелдерин үндүрер, оларны боттандырып чорудар талазы-биле ажылдарның чорупп турарын база келир беш чылда улус ажыл-агыйларының пландарын дүүштүрерин үнелеп көөр ужурлуг деп, совет делегациязының баштыңы чугаалаан.

Үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларны белеткээниниң доозарын СЭКП болгаш Совет чазак коллективтиг ажылдың ажыл-агый болгаш политиктиг чугула түңнели кылдыр көрүп турар.

Экономиканың кол адырларынга бүдүрүлгени интенсификастаарының, оон ажыктыын бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң айтырыгларынга А. Н. Косыгин делгереңгейи-биле доктааган. Ону чедип алыр төлээде делегейниң специализастаашкынының болгаш кооперастаашкынының артык күштерин ажыглаар ужурлуг.

ЭДЧ чурттарының кады ажылдажылгазы бедик деңнелге четкен, бот-боттарының аразында садыглажыышкынының улуг хемчээли биске шынар болу берген. Келир беш чылда ол чорук транспорт харылзааларынга улуг негелделерни тургузар. Бистиң делегациявыс транспорт программазын чүүлдүгзүнерин саналдап турар. Ол программа, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ЭДЧ чурттарының транспортту хөгжүделдиниң болгаш оларның аразында өзүп турар сөөртүлгелерни хандырарының сорулгаларынга дүүшкек деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Улус хереглелиниң бараан-нарының талазы-биле программаны чүүлдүгзүнеринге бистиң делегациявыс база белен. Бүдүрүп турар бараан-нарның шынарын бедидеринче, улустуң өзүп турар негелделерин ёзугаар оларның ассортиментизин калбартырынче угланган ол программаның угланыышкынының чүүлдүг деп бодап турар бис.

Үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларны боттандырып чорудар талазы-биле ажылга оларның улус ажыл-агыйын көдүрерин дүргедедиринге ЭДЧ-ниң экономика талазы-биле кошкак хөгжээн чурттары болур Моолга, Кубага болгаш Вьетнамга дузалаары принциптиг ужур-дузалыг деп санап турар бис. Ол болза бистиң демн каттыштырылгавыстың чугула интернационалдыг сорулгазы болур.

ЭДЧ-ниң чаа кежигүнү — социалистиг Вьетнамның Чөвүлелдиң ажылынга киржип турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Бистиң ниити интернационалдыг хүлээлгевис болза кыдат агрессорларның халдаашкынын ойтур шапкан болгаш социализмниң оруу-биле хостуг болгаш хамаарышпас хөгжүүрүнге бодунуң эргезин быжыы-биле камгалап турар маадырлыг вьетнам улуска бүгү талалыг дузаламчыны көргүзери болур. ЭДЧ чурттарының экономиктиг дузаламчызы Вьетнамның улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг. Моолга болгаш Кубага кылганы ышкаш, Вьетнамның экономиказын хөгжүдерин дүргедедир талазы-биле тускай хемчеглерни баш удур көрүп турар комплекстиг программаның чүүлдерин Вьетнамга база нептередир дугайында саналды ССРЭ долузу-биле деткип турар.

Акы-дуңмалышкы чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылганы чайгылыш чокка ханыладыр болгаш хөгжүдер дээш бодунда хамааржып турар бүгү-ле чүүлдерни Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак моон соңгаар-даа кылыр. СЭКП-ниң XXV съездиниңге Леонид Ильич Брежневтиң онзалап демдеглээни ышкаш, «чугаа болза кайызынга-даа экономиктиг улуг ажык дугайында эвес, харын политиктиг улуг ужур-дузалыг сорулганың дугайында боор турар. Чугаа болза бистиң демн каттыштырылгавыстың материалдыг үндезининиң быжыглаарының дугайында боор турар. ТК-ның Политбюрозу ол айтырыгга шак ынчаар хамааржып турар». Бистиң партиявыстың съездилиңге чүүлдүгзүнүп көрген ол угланыышкынны удуртулга болдургаш, акы-дуңмалышкы чурттар-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер талазы-биле ажылды бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары чорудуп турар.

Амгы сессияның шиитпирлери социалистиг болгаш коммунистиг улам ыңайгы тургузуушкунга, социализм чурттарының сырый каттыжарынга, социалистиг демн каттыштырылгазының делегейде туруштарын быжыглаарынга бараан болур дээрзинге бүзүреңниг түңнелинде А. Н. Косыгин илереткен.

Хөй талалыг болгаш ийи талалыг-даа кады ажылдажылганы калбартканы ЭДЧ чурттарының чедиишкиниг салыышкыны ол боор турарын БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **С. Тодоров** чугаалаан. Демн каттыштырылгазының чурттары социалистиг экономиктиг интеграцияның оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Бо сессияга хүлээп алган шиитпир ЭДЧ чурттарының хөй талалыг кады ажылдажылгазынга чаа улуг идиг болурунга бүзүрелин ол илереткен.

Моон соңгаар кады ажылдажылганы улам ханыладырынга чугула салыышкын болур айтырыгларны чугаалажып турарын ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Д. Лазар** чугаалаан. Доктаалдың болгаш өске-даа документилерниң төлевилелин ол деткип турарын медеглээн. Делегация баштыңы тодаргай сорулгаларны салган программаны ажылдап кылыр дугайында Совет Эвилелиниң эгелекчи саналын деткээн.

ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы **Ле Тхань Нги** оон чуртунуң ЭДЧ-ге киргени акы-дуңма чурттар-биле харылзааларны калбартырынга аргаларны улгаттырганын чугаалаан. Агрессорларга удур дайынга тиилелгениң соонда тайбың ёзу-биле амыдыраарындан, экономиканы катап тургузуп, хөгжүдеринден ангыда күзел вьетнам улуста чок. Совет Эвилели-биле болгаш ЭДЧ-ниң өске-даа чурттары-биле кады ажылдажылга социализм тургузуушкунун шапкынчыдарынга, бергелерни ажып эртеринге болгаш пекинчи реакцылыг бөлүктениишкинниң агрессчи пландарын буурадырынга идиглиг болур.

Хөй чылдарның дайынынга каражадаан Лаостуң болгаш Кампучияның улустарынга Вьетнамның дузалап турарының дугайын оратор база чугаалаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **В. Штоф** ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле бодунуң чуртунуң даштыкы садыг харылзааларының калбарганын сеткил ханыышкын-биле чугаалаан. ГДР-ниң делегациязының баштыңы улустуң калбак хереглээр бараанарын бүдүрериниң, чурттар аразынга транспорт харылзааларының талазы-биле кады ажылдажылганың программазын ажылдап кылгаш, боттандырып чорударының айтырыгларынга кол доктааган.

Кубаның КП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. Р. Родригес** эрткен 30 чыл иштинде ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиказында улуг чаартылгаларының дугайын чугаалаан. Куба республика амгы үеде экономиктиг интеграцияның хөгжүлдезинге улам хөй оруктарны тыварынче чүткүвүшаан, демн каттыштырылгазының арткан чурттары-биле пландарны тулгаштырарын көрүп турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 30 чылының дугайында медегледи хүлээп алыр саналды ол деткээн.

МАРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ж. Батмунх** ЭДЧ-ниң ажылының дүржүлгазы социалистиг экономиктиг интеграцияны улам сайзырадырынга, социалистиг демн каттыштырылгазының чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг деп чугаалаан.

ЭДЧ-ниң сессиязының шиитпирлерин күүседири экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам ханыладырынга дузалаар, делегей социализминиң күчү-шыдалын быжыглаарынга идиглиг болурун делегация баштыңы чугаалаан.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **М. Ягельский**, РКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСР-ниң чазааның Премьер-Министри **И. Верден**; ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы **Л. Штроугал**, ЮСФР-ниң Эвилелдиң күүсекчи чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Д. Ставрев** олар ЭДЧ-ниң тургусканындан бээр боттарының чурттарының экономиктиг хөгжүлдезиниң буруңгаар улуг базым кылганын болгаш бо талазы-биле Совет Эвилелиниң улуг ролюн онзалап демдеглевишаан, үр хуусаалыг кады ажылдажылга программазының төлевилелин деткип турарын чаңгыс үн-биле медеглээннер.

ЭДЧ сессиязының хуралы июнь 28-те үргүлчүлээн.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1979 чылдың май 16-да хүлээп алган Чарлыынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң девискээринге улус судтарының улус төлээлериниң соңгулдаларын бо чылдың июнь 15-тен июль 15-ке чедир чорудар дугайында Чарлыкты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган болгай. Ол ышкаш улус төлээлериниң соңгулдаларын эрттирер чурумунуң дугайында тайылбырлыг план-хемчеглерни ажылдап кылгаш, улус депутаттарының районнар болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарынче чоруткулаан.

Чер-чер Советтери улус төлээлериниң соңгулдаларынга баш удур белеткенип, чурттакчы чон ортузунга, күш-ажылчы коллективтерге бо соңгулдалар дугайында тайылбыр ажылын калбартып чорудуп турар. ССРЭ-ниң Конституциязының 152 чүүлүн ёзугаар улус судтарынга улус төлээлерин чоннуң чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле тускай чыылдырган хуралдарга соңгуурун көрүп турар. Соңгулдаларга бадылаашкыннар ажык болур болгаш улус төлээлери ийи чыл чартык хуусаада соңгуттурар.

Улус төлээлериниң кандидаттарынга эң-не идепкейлиг, төлептиг, мурнакчы ажылчыннарны, интеллигенциялерни, албан-хаакчыларны депшидери чугула. Улус судтарының улус төлээлеринге, улус судьяларынга ышкаш, 25 хардан аныяк эвес кижилерни соңгуур. Кандидаттарны шилип алырынче улуг кичээнгей салыры чугула. Бо чугула ажылды партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары кады бир демниг чорудар ужурлуг. Ам чорупп турар бо соңгулдаларда улус төлээлериниң эрги составының дыка хөй хуузу чаартылыр апаар. Ол дээрге судтарның ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа хамаатыларны киириштирериниң негелделеринге дүгжүп турар.

Республиканың улус судтарының улус төлээлериниң саны бо соңгулдада мурнундаазындан элээн көвүдээр. Чүге дээрге 1970 чылда болган чоннуң чизезинге деңнээрге, 1979 чылда болган чазеде республиканың чурттакчы чонунуң саны өскен. Бир эвес 1977 чылдың январь-февраль айларда болуп эрткен соңгулдаларда ниитизи-биле республикага 1500 улус төлээлери соңгуткан турган болза, амгы соңгулдаларда 1655 кижи улус төлээлеринге соңгудар. Колдуунда район бүрүзүнге улус төлээлериниң саны өзер. Чижээ, Кызыл хоорайның улус судунуң улус төлээлериниң саны 310 турганындан 325 чедир. Кызыл районнуң улус судунуң төлээлери 100 турганындан 120 чедир көвүдээр.

Эртен соңгулдааларда соңгуткан улус төлээлериниң эң хөй нуруузу соңгукчуларның оларга идегээн даалгазын ак сеткилдиг күүседип, суд чорудулгазын шын боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн кииргеннер. Кызыл хоорайның улус судунуң улус төлээлери Н. П. Кумысов, А. Б. Иргит олар суд хуралдарынга олуржуру-биле кызыгаарланмайн, улус төлээлериниң аазы-бүрү секцияларынга киржип, шенелдеге шииттиргеннер-биле кижизидилге ажылын бедик деңнелге чорудуп келгеннер. Ындыг чижектерни районнарда-даа хөйнү көргүзүп болур. Районнарның улус судтарының судьяларының хөй нуруузу улус төлээлери-биле ажылды доктаамал чорудуп, оларның юридиктиг билиин бедидеринче чогуур кичээнгейни салып келген. Ынчалза-даа Кызыл хоорайның, Улуг-Хем районнуң болгаш чамдык өске-даа районнарның улус судтарында улус төлээлери-биле ажыл кошкак тургустунганын демдеглээри чугула.

Республиканың улус судтарының улус төлээлериниң чон мурнунга отчёттары ниитизи-биле кошкак организастаттынган. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо соңгулдалар чорупп турар үеде улус төлээлериниң соңгукчулар-биле ужуражылгаларын болгаш отчёттарын чорударын Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга, республиканың Юстиция министерствозунга даасан. Моон ужурунда улус төлээлериниң ужуражылгаларын болгаш отчёттарын амдан эгелеп бедик деңнелге организастап чорудары чугула ажылдарның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле кылдынган ажылдарның түңнелдерин Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүсекчи комитеттери республиканың Дээди Совединиң Президиумунга ыяап-ла киирер хүлээлгелиглер.

ССРЭ Конституциязы эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Конституциялары база кеземче-чорудулга хоойлузу улус төлээлерин улус судьялары-биле деңэргелиг шииткекчилер кылдыр тодарадып көрүп турар. Суд чорудулгазының үезинде суд тускайланган шиитпир үндүрүп турда, улус төлээлери бодунуң санал-оналын бир дугаарында-даа бээр эргелиин хоойлу магадылап турар. Ол ышкаш улус төлээзи шиитпир үндүрүп турда өске улус төлээзиниң ийикпе судьяның саналы-биле чөпшээрешпес болза, бодунуң бодалын, саналын ангы бижээш, көрген херекке кожар эргелиг.

Судка улус төлээзи болуру бедик харыысалгалыг. Ынчангаш улус төлээлериниң кандидаттарынга айтырыгларны боду тускайлаң сайгарып билир, ак сеткилдиг, ёзулуг төлептиг кижилерни шилип депшидери чугула болуп турар.

Улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдалары политиктиг улуг ужур-уткалыг кампания. Ынчангаш улус депутаттарының чер-чер Советтери, партия организациялары болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары улус төлээлериниң соңгулдалары бистиң республикага чер болганынга бедик деңнелдиг, чедиишкинниг эрткен турарын хандырар дээш улуг кичээнгейни доктаамал салып, белеткел болгаш организастыг ажылдарны хынамчалыг, шалыпкын чорудары негеттинип турар.

А. ООРЖАК.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң юрисконсультантызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢЧЕ, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНЧЕ ОРУК

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Дж. Картер-биле Венага ужуражылгазының түңнелдеринге делегейниң солуннары байыр чедирип турар. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Москвага болган парлалга конференциязынга база катап илереттинген совет даштыкы политиканың тайбыңче чүткүлдүүн солуннар демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Дж. Картер-биле Венага ужуражыышкыны делегейниң дүшкүүрзүг чоруун чавырылдырарынче улуг базым болганынга совет кижилер бүзүреп турар деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Ол күрүнелерниң политиктиг удуртукчуларынга ойу келген айтырыгларны шиитпирлээриниң оруун ажыдып берип турар.

СБК-2-ниң керээзи АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң-даа эрге-ажыктарынга дөмей черлелиг дүгжүп турарын Чехословакияның «Руде право» солуну айыткан. Ол керээ ам-даа буруңгаарлаарынга, стратегтиг боо-чепсекти ам-даа кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылгаш, белеткээринге үндезинни салган.

Совет Эвилели совет-америк харылзааларны улам-на калбартырынче болунун чүткүлүн бадыткааш, Венага ат салыышкынын бөлдүрген ол оруктап чорууру бодунга болгаш АКШ-ка-даа шын болур ийик деп, америк «Нью-Йорк таймс» солуну бижээн. Ол солун кылат удуртукчуларының СБК-2-ниң керээзинге хөөн чок боор турарын шүгүмчүлээн. Кандыг-ла бир күрүнениң Кыдат-биле харылзаа тудары өске күрүнеге каражаны таварыштырын болурунуң дугайында бодалга президент Дж. Картерниң чөпшээрежип турарын Москвага болган парлалга конференциязынга айытканын солун бижээн.

Англияның «Файнэншл таймс» солуну совет-америк чугаалажылгаларының үезинде деңэргелиг болгаш бир дөмей айыыл чок чоруктуң принципи-биле ийи таланың чөпшээрежип турарын ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри айытканын бижээн. СБК-2 керээ АКШ-тың, Совет Эвилелиниң болгаш бүгү делегейниң эрге-ажыктарынга таарыжып турар деп олар бодап турарлар.

«ИНТЕРПРОГРАММА» БҮДҮРҮЛГЕГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). «Интерпрограмманың» болгар-совет эртем-шинчилел болгаш төлевилел институдунуң коллективи бүдүрүлгени башкарарының системазының ийиги ээлчээн ажылдап кылырын эгелээн. Ол чүл дээрге, чаа системалар экономиктиг болгаш информастыг чамдык сорулгаларны эвес, а ниитизи-биле оларның комплекизин шиитпирлээр болу бээр.

Беш чыл бурунгаар совет болгаш болгар специалистерниң тургусканы дузалал программазының шенелделерин Ленинградка чоруткан. Олар бедик үнелелди алган болгаш үш чыл эрткен соонда ЭДЧ-де кара чаңгыс «Интерпрограмма» эртем-шинчилел институдун Софияга тургускан. Ында ийи чурттуң специалистери — математиктер, инженерлер болгаш экономистер улус ажыл-агыйын башкарарынга электрон-санаалга техниказын ажыглаарының улуг аргаларын херек кырында шинчилеп турар.

Бодунуң туруп келген кыска хуусаазының дургузунда институт нептередири-биле 15 улуг темаларны дамчыдып берген.

(СЭТА).

АФГАНИСТАН: билигже чүткүл

Бижик билбес чорукту узуткаары, улус чырыдыышкынының четкизин калбартыры афган чазактың кичээнгейин хаара туткан. Бүгү чуртта библиотекаларның саны өскен, ында хөй-ниити амыдыралынга чүс-чүс чылдар дургузунда киришпейн келген херээженнер идепкейлиг номчукчулар болу берген.

ЧУРУКТА: Кабулдуң библиотекаларының бирээзинде.

В. Соболевтиң фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы

ШЕРИГ ЭВИЛЕЛИН ТУРГУЗУП ТУРАРЫ

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Гарольд Браун мурнуу-корей найысылалда чеде берген. Ол Сеулдуң удуртукчулары-биле, мурнуу-корей шеригниң дээди албан-дужаалдыглары-биле ужуражыр. Корей чартык ортулуктуң мурнуу чүгүнде туруп турар америк шериглерге хыналда чорудар.

АКШ-тың президентизи Дж. Картерниң Сеулче аян-чоруунуң бүдүүзүнде болган ол аян-чорук Ыракы Чөөн чүкте америк шериг политиказының идепкейжээниниң база бир тодаргай илерээшкинин кылдыр япон хайгаараакчылар үнелеп көрген.

Токиода америк дээди дужаалдыг төлээлериниң Мурнуу Корейден америк шериглерни үндүрериниң пландарын соксадырынче АКШ-тың администрациязының чүткүп турарының дугайын чарлааны таварылга эвес.

Парлалганың дыңнадыын турары-биле алырга, дээди деңнелге эрткен япон-америк чугаалажыышкыннарга «Корей чартык ортулукка айыыл чок чоруктуң системазын быжыглаарынче» улуг кичээнгейни үндүрген. Шериг чарыгаларын улгаттырарынче болгаш камгалал талазы-биле кады кылыр күжениишкиннерге болунун салыышкынын улгаттырарынче» АКШ Японияны чүткээн.

Соолгу үеде Сеулче АКШ-тың дээди шериг дужаалдыглары болгаш япон генералдар үргүлчү барып турар апарган. Апрель-майда аваа «бот камгалалдың» бүргег чер күштериниң штавының начальниги С. Нагано, мурнунда Японияның национал камгалалының эргелелиниң начальниги С. Канэмару, шериг айтырыгларының талазы-биле Японияның либерал-демократтыг чагырыкчы партиязының өске-даа сураглыг ажылдакчылары чорааннар.

Мурнуу Корейже Г. Брауннуң амгы аян-чоруу Каттышкан Штаттарның, Японияның болгаш Мурнуу Корейниң шериг эвилелин тургузарынче АКШ-тың ааңкейлиг-биле шуруп эргезиниң дугайында херечилээн турар деп, парлалга санап турар.

ЧҮНҮ КЫЛГАН БИС

Ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хоойлудуруму быжыглаар, кем-херек үүлгедир чоруктарны узуткаар талазы-биле СЭКП обкомунуң II пленумунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң III сессиязының шиитпирлерин база мал оорлаашкынынга удур демиселди күштелдирер талазы-биле Барыын-Хемчик районга болган зона чөвүлел хуралының сүмелерин боттандырар талазы-биле Бай-Тайга районнуң Тээли кодээ Совети чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Мал оорлаар чорук-биле демисел чорудар талазы-биле 5 кижи составтыг комиссияны, малчыннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле тускайжыткан дружинаны тургускулаан.

Комиссияның болгаш тускайжыткан дружинаның талазындан элээн ажылдарны чоруткан. Дружинниктер болгаш комиссияның кежигүннери үнүүшкүннерни база рейдилерни чогуур өй-шаанда чорудуп турар. Чамдык үелерде мал оорлаан кижилерни илередип, сүрүп четкеш, тудуп ап-даа тургусаан. Ол оорлар чогуур харыысалгага онаашканы чугаажок. Ол ышкаш дружинниктерниң күжү-биле чаңгыс аъттарны илередип тыпкан. 1978 чылда бир бөлүк мал оорларын сүрүп чорааш, Барыын-Хемчик районнуң девискээринден барып тутнаш, истелге органнарынга дужааган. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының малдарны оорлатканындан болгаш дудатканындан болдунган 97 муң рубль түңнүг алыр өрезиниң 39 муңун эгидип бээринге комиссия дузалашкан.

Ниитиниң болгаш чоннуң хуузунда малын оорлаар чоруктарга удур демиселди күштелдирип, боттуг хемчеглерни алганының түңнелинде кодээ Советтиң девискээринде малды оорлаар болгаш чиирер чоруктар 1978—1979 чылдарда эвээжээп. Эрткен чылдың соолгу кварталында болгаш бо чылдың бирги кварталында хамаатыларның хуузунда мал-маганың оорлаан таварылга болбаан. Тургустунуп келген бо чүгээр байдалды хевээр арттырып алыр, оорларга удур демиселди улам күштелдирер, комиссияның болгаш тускайжыттынган дружинаның ажылын улам идепкейжилери-биле кодээ Совет болгаш оон күүсекчи комитеди моон соңгаарда хемчеглерни алыр.

Тээли кодээ Советтиң девискээринде дөрт суур, 990 ажык өреге, беш муң ажыг чурттакчы бар. Ынчангаш Советтиң девискээриниң улуун, чоннуң хөйүн барымдаалааш, чурттап турар черлериниң аайы-биле кижизидилге ажылын күштелдирериниче чугула кичээнгейни салып турар бис. Оон-биле чергелештир Советтиң девискээринде корум-чурум хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар бедик деңнелде артпышаан турар болгаш харын-даа чамдык хевирлерге өзе бергенин айтыры чугула. Бо бүгүнү өөренип көргеш, 8 херээженнер чөвүлелдерин, 36 агитквартираларны тургускан, оларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Оон ангыда кодээ Советтиң чанында ниитиниң корум-чурумун камгалаарының пунктузун 5 секциялардыг кылдыр тургускан. Назы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылы чорудар чөвүлел ажылдап турар. Улусчу дружина штавынга, милицияның уруглар комнатазынга, милицияның участок төлээзинге кабинеттер бергеш, күүскомнуң чанында тургускан.

Советтиң күүскомунуң болгаш үстүнде айыттынган бот ажыл-чорудулгалыг организацияларның ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде арагачыларның, содаачыларның, корум-чурум хажыдыкчыларының даңзызын тургускан. Олар-биле ниити-даа, тус-тузу-биле-даа ажылдарны чорудуп, чоннуң хуралдарынга тургузуп, өске-даа хемчеглерни ап турар.

Алдында турар хемчеглерниң ачызында бистиң чамдык чурттакчылыг черлеривисте, коллективтеривисте корум-чурум экижип турар. Чижээ, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чылдың-на күүседип, барык-ла районнуң күрүнеге садар бүгү сүдүн саап турар. Ында партия, профэвилел, комсомол организациялары, Советтерниң депутаттары, херээженнер чөвүлели бир демниг ажылдап турар. Оларның кызымаазының ачызында ферма болур клубтуг, эмнелге пункттуг, кино установкалыг, ниити-садыг апарган. Ферма ажылдакчылары концертти белеткээш, кожаны суурларга көргүзүп келген. Ында кижизидилге ажылының бедик деңнелде тургустунганындан соолгу ийи чыл дургузунда коллективке чурум ураашкыны чаңгыс-даа болбаан.

Ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар аныяк өскенниң ортузунда эвээш эвес. Моон ужурунда суурларда дружинниктерниң, агитквартираларының дежурныйларының кичээнгейин аныяктар, уруглар чыглыр черлерже, школалар, интернаттарже, клубтарже база угландырган. Ынчангаш соолгу үеде өөреникчилер ортузунда чурум үрээр чоруктар база эвээжеп турар. Ындаза-даа 8, 10 класстарны дооскаш, өөренмейн, ажылдавайн барган база өөредилге черлериниң ара каггаш аныяктарның талазындан чурум үрээр кижилер ам-даа бар. Чамдык өөредилге черлериниң, ылангыя Чадаананың, Ак-Довурактың профтехучилищелериниң өөреникчилериниң корум-чуруму багай болуп турары оларның дыштанылгаларының үезинде, азы өөредилгезин ара каапкаш келгенде иле болуп турар.

Аныяк кижилерниң ортузунда бистиң чорудуп турар кижизидилгелиг ажылывыс амгы үениң негелделеринге дүүшпейн турарын миннир ужурлуг бис. Маңаа бир демдеглээр чүве болза, комсомол организацияларының талазындан, өске хөй-ниити организациялары-биле кады, аныяктарның хуралдарын, ниити чоннуң хуралдары ышкаш, бөлүк-бөлүүтен доктаамал эрттирип, оларга сагылга-чуруму кошкак аныяктарны сайгарып көрүп, тускай кежээлерни, ужуражыышкыннарны кылып, оларның амыдырап, чурттап турар байдалы-биле үргүлчү таныжып көрүп турар болза эки хевирлиг.

Кодээ Советтиң девискээринде чурттакчы чон ортузунда чорудулуп турар политика-кижизидилгелиг ажылды ам-даа улуг четпестерлиг дээрзин маргыш чок. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалынга база ол доктаалга хамаарыштыр улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалынга дүүштүр кодээ Советтиң чон ортузунга кижизидилгелиг ажылының деңнелин улам бедидер дээш кодээ Совет болгаш оон күүскому чугула хемчеглерни моон соңгаар боттандырарын Советтиң сессиязынга чугаалашкаш, тускай план-хемчеглерни хүлээп алган.

О. ЧЕДЕР-ООЛ,

Тээли кодээ Совет күүскомунуң даргазы.

САΑЗЫН КИЖИЛЕР

Байыр-оол даштыгаа ойнап-ойнап, бажыңынга кирип келгеш:

— Авай, меңээ шаптыктавас сен, мен онаалгам күүседийн шиме?— дээн.

Авазы оглунуң бажын суйбаан:

— Ынчал, эрезим, ынчал.

Байыр-оол дораан-на кичээлдээр өрээлинче кире халаан.

Демир-үжүк, кыдыраажын-даа, ном-дептерин-даа албайн, карандаш биле саазыннар туткаш, үй-балай бичии кижижигештер чураш, олурупкан.

Чуруп-ла, чуруп-ла олургаш, мырыңай-ла карактары жаып, холдары шылап келген. Оон стол артынга чөленип удуй бергенин боду безин эскербээн. Ооң дүжүнде улуг-улуг ала карактарлыг, баштарының дүктери адыгыр-адыгыр, былчак холдарлыг, арбуз дег борбак-даа, огурец дег шөйбек-даа баштарлыг бичии кижилер оол-моон чүгүржүп келгилээн, кичээлин кылып олурупканнар.

Ону көрүп, таалап олурда, хенертен бир-ле кижи келгеш, ону чалгынынга салып алгаш, ужуп чоруп-ла каан. Ол-ла эстеткеш, шала серипип, хөвең дег чымчак кавай кырынга сирт кылдыр салыптарга, ам-на отту чаштай берген.

Хая көрнүп келирге, авазы хүлүмзүрүп турган:

— Ол-ла болгай, оглум кежээзин ай. Ам онаалгаң күүседип алганында, хевиң ужулгаш, уду че, шак орайтай берген-дир—дээш, оглун эргеледип чыттааш, үне берген.

Байыр-оол авазының чылыг сөстерин дыңнааш, ыядып, башкының берген онаалгазын сактып келгеш ишти ий-ле апарган...

О. СУВАКПИТ.

ЧАЪСЧЫГАШ

Шала даамай чаъсчыгаш,
Чаг-ла, чаг-ла, чаъсчыгаш!
Суксаан черниң шуптузун
Суггар, суггар, чаъсчыгаш!
Карак четпес хову, шөлдү,
Калбак ээним, бедик дагны
Саваларын ишкир болза,
Саарыддыр кут-ла, кут-ла.
Черим, аргам ногаарарзын,
Чечектер-даа сагланназын!
Сырый, тереңсиген үнзүн,
Чымчак көк-даа
хөлбеңнезин!

ХАВАН ОГЛУ

Хаванывыс оглу баштай
Хавадан-даа бичии турду.
Кулактары халбыңмайга
Кукуруза бээр-даа бис.
Эмер хензиг уруг ышкаш,
Эмискиктен сүт-даа бээр
бис.
Шойтуладыр сора кааптар
Шоваазы чер шору чүве.
Чазыйбайны насос-биле,
Шартайты-ла үрдүрген дег,
Азырап-ла турувуста
Аажок семис, улуг болду.

К. ТҮЛҮШ.

«Ал-оо, «Салют-2!» деп фотоэтюд.

ЧАЙ БОЛГАШ УРУГЛАР

ҮНҮШ ҮРЕЗИННЕРИН ЧЫГЖЫҢАР

Хөй чылдыг сигеннерниң (олар янзы-бүрү) үрезиннерин чыыры база чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар. Шынааларның, сиген шөлдериниң, одарларның оът-сигенниң элбедиринге ол онза чугула. Амгы үеде республикада чайгаар үнген оът-сигенниг одарлар хөй. Мал-маганны одарладып семиртиринге оът-сигенниң ажыы улуг.

Сөөлгү чылдарда чамдык мал одарларындан чайгаар үнер үнелиг сигеннер ховартап турар апарган. Ындыг одарлардан чүгле 3—5 центнер хире ногаан массаны ап турар. Ынчангаш чайгаар үнүп турар сигеннерниң дүжүүнү бедидери, хөрзүннүң экижидери, сиген үрезиннерин чажары чугула болуп турар. Бистиң дуржулга станциязының мал чеми бүдүрер талазы-биле лабораториязынга чоруткан дуржулганың түңнелин ёзугаар алырга, хөй чылдыг сигеннерни тарып өстүрери ажыктыг боор турар. Шак ындыг сигеннерниң үрезиннерин бистиң республика иштинден чыып болур арга бар. Олар агаар-бойдустуң кадыг-берге байдалдарынга алыспас, соок кышка шыдамык боор турар. Ооң чижээнге сарыг люцерналы ап болур.

Тес-Хемниң «Чодураа» совхоз 1971 чылда 130 гектар черге Польшадан эккелген люцерна үрезинин тарып каан. Дараазында чылда шупту үрезиннер үнмейн барган. Чүге дээрге Тываның соок кыжынга үрезиннер доңуп калган. Ынчаарга бисте бар сарыг люцерна кышты шыдажып эрткен болгаш өзүп үне берген.

Школачыларның чайгы дыштанылгазы чоруп турар. Уругларда хостуг үе-шак хөй. Дыка хөй школачылар, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларында, арга-арыг бөлүктеринде болгаш өске-даа черлерде ажылдап турарлар. Ниитиге ажыктыг ажыл-херектерни кылып болгу дег уруглар ам-даа бар. Ынчангаш хөй чылдыг сигеннер үрезинин чыыр ажылга идепкейлиг киржиринче школачыларны чалап тур бис. Ук ажылды улуг кижилерниң удуртулгазы-биле чорудар. Сиген үрезинин чыырда баштай оларның үнүп турар черин тодарадып алыр. Хөй чылдыг сигеннер ам чечектелип эгелээн. Үрезиннерни чыырын эрте чайдан эгелээш, орай күске чедир чорудуп болур. Үрезинин чыыр сиген үнген черлерни демдеглей көрүп алгаш, совхозтар удуртукчулары-биле дугуржур апаар. Оон сиген кеспес, ында үнүштерни хораннавас ужурлуг.

Үрезиннерни эки быжа бергенде чыыр. Хөлүн эрттир быжа бергенде үрезиннер төктүп каар, ынчангаш шала эрте чыыр болза эки. Үрезин чыырда бичии хаптарлыг азы улуг карманнарлыг халаттыг болза эки. Үрезиннерни холуштуруп болбас.

Чыгган үрезиннерни хаптарга савалаар, шык болза, хөлегеге кургадыр. Хаптарга үрезиннерниң аттарын бижип демдеглээр, кая, кажан, кым чыгганын база айтыр, деңзизин база бижиир.

Үрезин чыылдазынга киржир кижилерге хүнде 3—5 кг-дан эвээш эвес үрезин чыыр даалганы бээр. Үрезиннерни совхозка дужаар. Совхоз ажыл кылганы дээш төлеп бээр.

Школаның, районнуң хамааржыр девискээриниңден үрезиннерни чыыр ужурлуг. Суггаттыг шынааларда, одарларда, хемнер доогунда, буга кыдыгларында, хал арыктеринде, шөлдерде чамдык участоктарында ындыг сигеннер өзүп үнүп турар.

Дараазында хөй чылдыг черлик сигеннерниң үрезиннерин чыып болур: сарыг люцерна, клевер, вика, өзек чок костер, сибирьниң волоснецазы, житняк, тимофеевка дээш өске-даа.

Эргим уруглар, сиген үрезиннери чыырынга идепкейлиг киржиңер. Мал чеминиң баазазын быжыглаарынга ол база үлүүнер болур.

В. САХАРОВСКИЙ,
Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының лаборатория эргеленчизи.

Төөгүнүң, культураның тураскаалдарын камгалаар

АЖЫЛДЫ СЕГИДЕР

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдары боор янзы-бүрү кожээ даштарны, хаяларда чураан дүрзүлерни камнап кадагалап турары бистиинде ам-даа четпес. Та чүге чүве ийик, ийи-чаңгыс тенекпейлер үреп-талап каапкан болгулаар. Маңчүректе садыгжы, хоочун коммунист О. Мунзаак-биле чер-чуртувуста тураскаал кожээ даштар, янзы-бүрү дүрзү-хевирлер чураан, бижик бижээн хая-даштарның ам кандыг байдалдыг турарын чугаалажып олурдувус.

Ол бажын чайгаш, хомудап чугаалады:

— Маңчүректиң Кожээ-Бажында ийи кижи хевирлиг кожээ даштар бар чүве. Ону чүү ус-шеверлер, та чеже хүн иштинде кылып келген чүве. Каш чылдар мурнунда тода чараш, коску турду, артында-ла бижимелдерлиг кожээлер чүве. Оларны магадап, сонуургап пат боор турдум. Ам көрген, чүгле бүгүндулары чыдыр. Ол ышкаш Актың-даа, Хемчиктиң-даа унунда улуг, биче кожээлерни, чуруктуг, бижимелдиг хая-даштарны кара өжегээр үреп-талап каапканы хараадаанчыг.

Мен база-ла хоочун коммунистиң хараадап, хомудап орарынга каттыжып, ол талазы-биле көрген, билгенимни чугаалададым:

— Билир-ле болгай силер, Ак-Даш суур адаанда Соксаал дээр хаялыг даг бар. Ооң кырында калбак дашка улуг-ла аът изи турган чүве. Оон ыңай, база-ла өске-даа мал-маган истери тода чараш костүп чыткылаан. Оларның ам хевири буступ үрелип эвээлей берген. Ийи-чаңгыс тенекпейлер үрей шаап каапкан.

Чүгле ол эвес, бо Сүт-Хөл чоок-кавызында төөгүнүң тураскаалдарынга хамааржыр дыка хөй черлерде солун, чараш чүүлдерниң амгы чаржынчыг байдалын чижек кылдыр киирип болур. Үстүнде чамдык чижектерден алгаш көөрге, төөгүнүң тураскаалдарын камнап камгалаар талазы-биле ажыл кончуг кошкак чорып турары тодаргай-дыр. Ынчангаш тус-тус харыылаар черлер төөгү тураскаалдарының ажык-дузазының дугайында, оларның карак огу дег камнап кадагалаарының чугулазының дугайын масса чонга тайылбырлаза чогуур. Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар талазы-биле ниитилел болгаш чер-черде кодээ Советтер ол ажылды дарый сегидер боор дээрзинге бүзүреп арттывыс.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

САГЫНГЫР КЫРГАН-АВА

(ФЕЛЬЕТОН)

— Сахабий! Кежээ кижи, хлебтен садып эккел бар...

— Сахабий, кухняның шалазын ширбээн болзуңза...

Эх! Айбылап шыдаар бе ону кижи... Чайын ол аваа хей-ле болгай. Кырган-авазының сөстери ооң бир кулаандан киргеш, өске кулаандан кушкаш ышкаш, ужуп үне бээр.

— Чай чок-тур! Ойнаарым ол, маңнап чоруптум.

Дашкаар үнүп келгеш, кыйгырарга, ол бо оранга кайын турар: барааны-даа көзүлбес. Кырган-ава боданы берген. Бирээни бодап ап-тыр:

— Сахабий, сеңээ мен тывызыктап берейн, бештин ыдып берейн. Тып аар болзуңза, эр-хей боор сен, а тыппазыңза, чеңнериң сыырныпкаш, ажылдаар сен. Ындыг-дыр аа?

—Тывызыкта че, ында чүү боор.

— Дыңна: сээң дылың чаңгыс, кулактарың чүге ийи?

— Э-э-э...—деп, Сахабий аамайланган.

— Хөйнү дыңнаар, эвээшти чугаалаар болгаш ындыг-дыр.

— Ийи дугаарын тып.

— Ыяшка алды кушкаш олурган. Оларга немей база беш ужуп келген. Диисней кедеп келгеш, оларның бирээзин сегирип алган. Каш кушкаш артканыл?

— Оң.

— Чаңгыс-ла кушкаш артып калган. А өскелери ужа бергилээн..

— Үш дугаарын тып көрем...

— Дөртү өрген, ийизи шиш, чедигизи шывыңнааш. Чүү-дүр чээ?

— Э-э-э...

— Э-э-э эвес, а инек ышкажыл. Дөрт даваны, ийи мыйызы болгаш кудуруу—деп, кырган тиилелгелиг боор турарынга өөрээн. Ол «ам база»—дээш тывызыктаан: чайын-даа, кыжын-даа чаңгыс өңнүг турар. Че чүү-дүр?

Сахабий база-ла тулуп турупкан.

— Че, сөөлгү беш дугаарын—деп, тыптарынга ынаангаш, ол чугаалаан.

— Саглаң сиген баштыг шала кырлап самнаар, шак ооң изи чам-хир чок арыг.

— Ол... Ола дээрге... Дүжүп бердим, билбес мен.

— Ол-дур ам. Дөө азыгда турган чүү-дүр. Ол-дур. Ол ширбиилди барып тут че, ам шаланы ширби!

В. МАНАСЫНОВ.

МЕДЭЭЛЕР

ААЛЧЫВЫС—«АЯН»

Ыры-хөгжүмнүг «Аян» ансамбль көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап ап турар. Ансамбль республиканың хөй-хөй районнарынга чораан. Артистер чоокта чаа Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозка оюн көргүскен. Аянчыларның концертин сонуургадывыс. Ыраажылар Михаил Айыжы, Галина Тонмалаар, Екатерина Бады-Суур, Вера Тюлюш оларның өткүт үннери ажык залга чаңгыланып турду. Танцычы Галина Сапогова ээлгир ойнады. Артистерниң идик-хеви көрүштүг, чараш. Чаа ансамбльге чедиишкиннерни күзедивис.

С. МОНГУШ.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Эрткен чылдың кыжында хенертен аар аараш, Кызылдың кезип эмнээр эмнелгезинге дүрген дуза чедиргенинин ачызында амы-тыным камгалаттынган.

Мени кезер эмчи Н. А. Ушколов дораан хүлээп алгаш, дораан кезиишкин кылыр деп чугаалады. Мээңиң келиримге, кезиишкин чогумчалыг эрткен болду. Кезип эмнээр салбырының кол эмчизи А. И. Кануунниковтуң, Н. А. Потылицынның, Н. А. Ушколовтуң парын, берге кезиишкинин чедимчелиг кылганының ачызында кадыным камгалаттынып алдынган.

Эмчиден үнүп келиримге, ийи айлыг чаш оглум оаза шуут бергеден аараан болду. Таңды районнуң Бай-Хаак суурунуң эмнелгезинге бардывыс. Эмчилер Анчымаа Каваалай, Долбаа Бегзи олар мээң чаш оглумнуң амы-тынын камгалап алыр дээш, уйгудушчок дүн-хүнү-биле демисежип, сагыш салып келгенинден оглум сегип үнду.

Ынчангаш кижи болгаш оон кадыы дээш, эмчилерниң улуг сагыш салыышкынынга өөрүп четтирбестиң аргазы-даа чок. Кызылдың болгаш Бай-Хаактың үстүнде адаан эмчилеринге база сестраларынга, санитаркаларынга кызыгаар чок өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илергейледим.

О. АНЧЫМАА,
Кызыл районда «Тиилелге» совхоз.

ӨӨСКҮТПЕС

«Сүт-Хөл» совхозтуң Суг-Аксы суурда Капарат Монгушка удурткан тос кижи составтыг өртке удур камгалал черниниң командазы серемчилелин кошкатпайн, доктаамал дежурнылап, өрт болу берген черлерге дүрген барып, өртү өөскүтпейн өжүрүп турарлар. Команда өрт өжүрер үш машиналар, болгаш өске-даа чепсек-херекселдер-биле хандыртынган. Ооң ажылдакчылары чүгле бо чазын безин Ак-Даш сес чыл школазының столовазынга, Суг-Аксы ортумак школазынга, ол ышкаш Суг-Аксы суурда Маадыр-оол Ооржактың бажыңынга болгулаан өрттерни дайынчы байдал-биле шалыпкын өжүрген.

Өртке удур камгалалының командазының кежигүннери Бичелдей Ондар, Юрий Монгуш, Октя Доңгак, Александр Доңгак болгаш өскелер-даа ол өрттерни өжүреринге идепкейлиг киришкеннер. Коллективтиң командазы өрт өжүреринге кезээде белеткелдиг турар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ

Ниитиниң корум-чурум камгалалын күштелдирер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң ийиги, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги пленумнарының шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайында Чөөн-Хемчик районнуң административтиг органнарының ажылдакчыларының, хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының семинар хуралы «Алдан-Маадыр» совхозтуң Культура бажыңынга болуп эрткен.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле кол илеткелчи СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Сарыглар ниитиниң өнчүзүн карак огу дег камгалаар, корум-чурумну быжыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер, арагачылар, хулиганнар, оорлар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле ажылдарны районга кылып чорутса-даа, олар ам-даа кызырылбайн турарын 1978 болгаш 1979 чылдарның эрткен дөрт айларында саннар, фактылар-биле деңнеп тургаш чугаалаан.

СЭКП ТК ажылчы чоннуң кижизидилгезин комплекстиг көөрүн негеп турар. Бо талазы-биле тодаргай доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалды районнуң партия, совет, хөй-ниити организациялары изии-биле деткип, удуртулга кылдыр хүлээп ап, таныштырар ажылдарны чоруткан.

Эрткен чылдың кем-херек үүлгедиишкини районда кызырылза-даа, айыылдыг кем-херек үүлгедиишкиннери бар. Кем-херек үүлгедир чоруктарның бир чылдагааны дээрге, шииттирип чораан хамаатыларны чамдык Советтер чогуур үезинде холга албайн, ажыл чокка сула салып турарындан олар арагалап, катап кем-херектерни үүлгедип турар. Херектен бо чылын хосталып келгеннерниң чедизи кайда-даа ажылдап, чурттап турары билдинмес, кодээ Советтерде демдеглеттинмээн. ажыл-агыйлар аразында тоңаң чоруп турар.

Районда школа назылыгларның кем-херек үүлгедир чоруу ам-даа бар. Өөреникчилери кем-херек үүлгедип турар Баян-Тала, Хөндергей, Чыраа-Бажы школалаларының башкылар коллективтери бо талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар. Баян-Тала суурга шенелдеге шииттирилгээн чеди өөреникчи оолдар чурум чок чорууп уламчылавышаан, өске өөрүнге багай салдарны ам-даа чедирип турар. Ниитиниң өнчүзүн оорлаар, самчыгдаар чоруктар кызырылбаан.

«Алдан-Маадыр» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарның директорлары Дамдын Куулар болгаш Комбукай Куулар удуртканы оорлар-биле демиселжир комиссиялар оорларны тыварынга милиция ажылдакчыларынга боттуг дузаны чедирип, кужениишкинниг ажылдап келгеннер. Ылаңгыя «Алдан-Маадырда» комиссия тургустунгала үр болбаан-даа болза, совхозтуң девискээринден Барыын-Хемчикче болгаш өске-даа черлерже мал оорлап аппарган улчумалдарны тудуп, истелге органнарынга хүлээдип, материалдарны чыгжып берген.

Эрткен чылдың дөрт айлары-биле бо чылдың дөрт айларында болган кемниг херектер үүлгедии Чадаана хоорай Советиниң девискээринден өске, Хөндергей, Теве-Хая, Ийме кодээ Советтерде болгаш Баян-Тала суурда байдал база-ла экиживейн турар.

Чыраа-Бажында Оолчукай даргалаан эш хуу суду. Чадаана хоорай Советинде С. Ойнаар-оолга удурткан улусчу дружина. Алдан-Маадырда, Суг-Аксында, Бора-Тайгада улусчу дружиналар, эш хуу судтары эки ажылдап турар. Теве-Хаяда, Хорум-Дагда, Баян-Талада эш хуу судтары, улусчу дружиналар чогаадыкчы идепкей чок ажылдап турар. Дузалал пунктуларын дериш, дружинниктерни доктаамал үндүрүп турар Советтер Чадаана болгаш Алдан-Маадырдан өске суурларда чок деп демдеглеп болур.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле ийиги илеткел кылган «Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары Дамба-Даржаа үш суурлуг, 3400 ажыг чурттакчы чоннуг Алдан-Маадыр кодээ Советиниң күүскому ажыл планының хөй-ниити организациялары-биле кварталдап тургузуп, күүселдезинче кичээнгейни угландырып турар дугайын чугаалаан. Кижизидилге ажылын чорударынга кол өзек кылдыр 27 агиткварталдар төптерин чараштыр дерээн. Ай санында чурттакчы чонну аңаа хуралдадып, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынап, кылып чорудар ужурлуг ажылдарны тодарадып, чурум үрээн ийи-чаңгыс кижилерни коллективтерге эде кижизидериниң дээштиг аргаларын дилеп тып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Суурларның чурттакчы чону күш-ажылга хандыкшылдыг, ниитиниң өнчүзүнге хумагалыг болуп турар дээрзин чугаалаан. Ол ышкаш паркомнуң чанында 17 лекторлар, 54 агитаторлар, 31 политинформаторлар кварталдарда үстүп алган ажылдап турар.

Алдан-Маадыр кодээ Советтиң күүском даргазы А. Ооржак бодунуң чугаазынга херээженнер чөвүлелин, улусчу дружинаны, өске-даа хөй-ниити организацияларын канчаар удуртуп турарын болгаш чон ортузунга кижизидилгелиг ажылдарны тус черниң байдалынга таарыштыр чорудуп турарын чугаалаан. Чажээлээрге, кодээ Совет секретарында суурнуң чурттакчы чонунуң ажылдап, өөренип турарын квартал аайы-биле айыткан даңзы бар. Чурум үреп турар ийи-чаңгыс кижилерниң тускай карточкаларында оларның хемчег алдырган хүнүн, кылган үүлгедиин, сагындырган хуусаазын тодаргай айтып, кижилерниң бодунуң байдалынга дүүштүр үш, дөрт, беш булуңчуктар-биле демдеглеп турар. Беш булуңчук алган кижи үш ай иштинде чурум үревес болза, эттинген дээш хайгаарал даңзызындан үндүр бижиир.

Шииттиргеш келген кижилерни дораан холга ап, доктаамал ажылга тургускаш, тускай демдеглел дептеринде кирип бижиир, кирген, үнген хүнүн демдеглеп турарындан бо кодээ Советтиң девискээринде ажыл кылбас кадык, шыырак кижилер чок. Совхозтуң директору, улусчу дружина штавының даргазы, партком секретары, ажылчын комитединиң даргазы, комсомол комитединиң секретары, тускай эртемниглер график ёзугаар дружинниктерге демнежип дежурнылап, оларга боттуг дузаны чедирип турар. Ниитиниң корум-чурумун тударынга, ылаңгыя назы четпээннерге боттарының сонуургалынга, аажы-чаңынга дүүштүр ажылды тып тургузар талазы-биле комсомол организациязы багай эвес ажылдап турар. «Алаш», «Челээш», «Шолбан» агиткварталдарының ажылы өскелерге үлегерлиг. Суурда агиткварталдар аразынга шилчип чоруур кызыл туктаң аңгыда, чүгле чаңгыс агиткварталдың иштинде шилчип чоруур туктуг чугаштар база бар. Оларны эң эки арыг-силиг, быжыг чурумнуг күш-ажылга бедик көргүзүглүг өг-бүлелер алыр. № 4 кварталдың кызыл туктуг чугажын склад ажылчыны, хөй уруглардыг не Кызыл Ооржак быжыы-биле эдилеп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозта херээженнер чөвүлели (даргазы башкы Александра Ондар) бодунуң кежигүннерин дамчыштыр херээженнер активинге даянып, ажылын өске ажыл-агыйларда чөвүлелдерден ыракта бедик деңнелдиг чорудуп турарын семинар хуралдың киржикчилери дыңнап чугаалашкаш, өске чөвүлелдерге нептередип, ажылдаар чаа аргалар бо чөвүлелдиң ажылында бар деп демдеглээн.

Улус депутаттарының Бора-Тайга кодээ Советиниң (даргазы Д. Ондар) депутаттар бөлүүнге даянып алгаш, хөй-ниити организацияларының ажылын ёзугаар чаартып тургускаш, холга алганындан эрткен дөрт айларда бо салбырга чаңгыс-даа херек үүлгедии болуп көрбээн. Салбыр эргелекчизи, колхоз тургузуушкунунуң хоочуннарының бирээзи Мөңге-Назын Сарыглар кодээ Советтиң ажылынга улуг дузаны чедирип, назы четпээннер-биле харылзаазын ханылатканындан мурнунда чурум үреп турган оолдар ам мурнакчы ажылчыннар, суггатчылар, азы быжыг чурумнуг, эки өөредилгелиг өөреникчилер апаргылааның күүском даргазы демдеглээн. Салбырда ажыл хүнү үзер, арагалаар, чурум үрээр ийи-чаңгыс кижилер бар-даа болза, оларны кыңчыктырбайн, удаа-дараа эш хуу судунга, күүском хуралдарынга сайгарып турар.

Семинарга оон-даа өске киржикчилер чүве чугаалап, ажыктыг саналдарын берип, арга-дуржулгазын солушкан.

Түңнелинде Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы П. Селиванов дружина ажылынга идепкейлиг киржип турар үш кижиге хол шактарын болгаш чеди кижиге өртектиг белек шаңналдарны тывыскылаан.

Ынчангаш бо семинар-хурал ёзулуг-ла дуржулга солчуруунуң индири болган.

А. ОНДАР.

1979—1980 өөредилге чылында Кызыл хоорайда уран чүүлдүң тускай школазынга тыва националдыг уругларны хүлээп алыр талазы-биле конкурсту 1979 чылдың июль 2-ден 4-ке чедир чорудары Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чарлап тур.

Хүлээп алырының негелделери: ниити билиг школазының бирги клазынга чеди харлыг, музыка дыңнап билир, ритм билир уругларны хүлээп алыр. Конкурска уруглар боттарының чураан чуруктарын, аппликацияларын, дузалал уран чүүлүнүң талазы-биле ажылдарын кирип.

Ада-иелери уругнун кадыкшылының дугайында эмчи шынзылгазын кирер.

Конкурсту Кызылдың уран чүүл училищезиниң бажыңынга эртенгиниң 9 шактан эгелеп чорудар.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң өөредилге албан черлериниң талазы-биле кабинединче чорудар. Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 15, телефон 2-50-54.

Телевидение

ИЮНЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе», Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—«Орленок» телестудияның концерт залы. 11.50—«Оттуушкун». Уран-чечен фильм. 13.20—«Хөй санныг айтырыглар». Документалдыг телефильм. 14.10—16.00—Чайсар. 16.00—Медээлер. 16.20 — Латвия ССР-ниң дугайында документалдыг фильмнерниң программазы: «Рига — совет Латвияның найысылалы», «Автомарш», «Ак ортулуктан кыстар». 17.35 «Орус чугаа». 18.05—«Узбек ССР-ниң улустуң артизи Б. Закиров ырлаар».

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 18.45 — «Камада Чудьтуң бурунгу чүүлдери». Телефильм. 19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа. 19.20—«Чаагайжыдылгага—хүн бүрүнүң кичээнгейи». Дамчыдылга. 19.30 — «Чоннуң уран чүүлү» Дамчыдылга. 20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде. 20.30—«Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 21.15 — Соңгу чүктүң орус улустуң Күрүнениң ниити ырызының концерти. 21.40—Киноэпопея. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 16-гы фильм. —«Польшаны хостааны». 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.05—00.50—«Ак дүнелер». Уран чүүлдүң фестивалы Балет кежээзи. Ленинградтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.20—«Москва болгаш москвачылар». 18.50 —«Аныяк спортчунуң улуг аренасы». 19.20—«Беш чыл—мээң чалыы үем». Бирги беш чылдың тудугларының дугайында телеочерк. 20.05—Шуптузун билип алыксаар мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Чарлалдар. 20.20—«Мегечи». Телепьеса. 2-ги сериязы. 21.20—22.05 — «Үннер делегейинде». Телефильм.

агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чамдык черлерге дымырадып чаар. Хаттың кужу секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 33-35, чамдык районнарга 23-28, Кызылга 33-35 градус изиг болур.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шерги» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 10.00, «Суургаларда туктар» 11.30, 13.20, 15.10, «Нью-Йорктуң каржы-дошкун арын-хевири» 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыынды» 10.00, «Садыгжы херээжен болгаш шулукчу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зоя» 15.00, «Робин Гудтуң ээп келгени» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Кызыл дипкурьерлер» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези:
информация килдизиниң 2-20-60. корректорларының 2-27-41. бухгалтерия Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75,
килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54. кодээ ажыл-агый амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда
харысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи килдизиниң 2-21-47, үлетөрүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27.
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: ыш 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1046.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00915